

1967-1980 Arası DİSK'in Uluslararası İlişkileri: Belgeler Işığında İdeolojik Etkiler ve Dayanışma Stratejileri

Serter Oran, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

ORCID: 0000-0001-5845-7562

E-Posta: serteroran@gmail.com

Öz

Sendikacılıkta uluslararası ilişkiler tartışmaları, 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Özellikle sanayileşmenin etkisiyle işçi sınıfının hak arayışları ulusal sınırların ötesine geçerek, işçilerin küresel ölçekte örgütlenmesine yol açmıştır. Ulusal düzeyde kurulan sendikalar, birlikler, federasyonlar ve konfederasyonlar, uluslararası işçi hareketleri ve örgütlerle iş birliği yaparak uluslararası sendikal dayanışma ağları geliştirmiştir. Bu süreçte uluslararası sendikal örgütler, işçi sınıfının sömürüye karşı mücadelesinde önemli rol oynamış, sosyal haklar, işçi sağlığı ve güvenliği ve toplu pazarlık gibi konularda önemli kazanımlar elde etmiştir.

Türkiye'de ise DİSK, 1967 yılında Türk-İş'ten ayrılan dört sendikanın öncülüğünde kurularak bu uluslararası ilişkiler ağına katılma yolunda adımlar atmıştır. Özellikle 1970'lerden itibaren sosyalist ve anti-emperyalist bir çizgide örgütlenen DİSK, uluslararası sendikal hareketlerle yakın ilişkiler kurma çabası içine girmiştir. DİSK, birçok farklı ülkenin işçi sendikalarıyla temaslarda bulunmuş, küresel işçi dayanışmasına katkı sunmuş ve işçi sınıfının küresel düzeydeki mücadelesinin bir parçası haline gelmiştir. Ancak DİSK, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesine kadar resmi bir uluslararası örgüt üyeliği kazanamamış, buna rağmen uluslararası işçi hareketleriyle temaslarını sürdürmüştür.

Bu çalışmada, DİSK'in 1967-1980 yılları arasındaki uluslararası ilişkileri incelenmiştir. Araştırma kapsamında döneme ait kurumsal belgeler, sendikanın faaliyet raporları ve literatürden elde edilen veriler kullanılarak, DİSK'in uluslararası sendikal hareketle olan bağlantıları ve bu süreçte yaşanan ideolojik ve örgütsel zorluklar değerlendirilmiştir. DİSK'in uluslararası sendikal örgütlere entegrasyon sürecinde karşılaştığı sorunlar, özellikle işkolu sendikalarının bağımsız hareket etmesi ve sendika içi disiplin meseleleri gibi konular bu çalışmada ele alınan temel tartışma noktalarındandır. Ayrıca, DİSK'in uluslararası işçi hareketleriyle kurduğu ilişkilerde Türkiye'nin iç siyasi koşullarının ve özellikle TKP'nin ideolojik etkisinin rolü incelenmiştir. Bu süreçte, DİSK'in uluslararası sendikal hareketlerle olan ilişkileri sadece bir dayanışma meselesi olarak değil, Türkiye'deki işçi sınıfı mücadelesiyle doğrudan ilişkili olarak ele alın-

miştır. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin ardından DİSK'in faaliyetlerinin durdurulması, sendikal hareketin uluslararası ilişkilerde yaşadığı kesintilerle birlikte değerlendirilmektedir. DİSK'in uluslararası alandaki çabaları, yalnızca Türkiye işçi sınıfının hak mücadelesini küresel bir perspektifte ele alma amacını taşımakla kalmamış, aynı zamanda uluslararası dayanışma ağlarını kurma çabalarını da pekiştirmiştir. Soğuk Savaş dönemi ideolojik çatışmaları ve Türkiye'deki siyasi baskılar, DİSK'in faaliyetlerini şekillendiren temel faktörler arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: DİSK, Sendikacılık, Enternasyonalizm, Emek Tarihi, Uluslararası İlişkiler.

The International Relations of DİSK Between 1967 And 1980: An Analysis of the Ideological Influences & Solidarity Strategies in Light of the Available Documents

Abstract

The history of discussions on international relations in trade unionism can be traced back to the nineteenth century. In light of the profound impact of industrialization, the pursuit of rights for the working class transcended national boundaries, giving rise to the organization of workers on a global scale. National-level unions, federations and confederations have established global trade union solidarity networks through collaboration with international labor movements and organizations. In this process, international trade union organizations played a significant role in the struggle of the working class against exploitation, achieving notable gains in areas such as social rights, worker health and safety, and collective bargaining.

In Turkey, the Confederation of Public Sector Trade Unions (DİSK) was established in 1967 under the guidance of four unions that had previously been members of Confederations of Turkish Trade Unions (Türk-İş) and were now pursuing affiliation with this network of international relations. From the 1970s onwards, DİSK was organized along socialist and anti-imperialist lines and made efforts to establish close relations with international trade union movements. DİSK established contacts with trade unions in a multitude of countries, thereby contributing to global labor solidarity and becoming an integral part of the global struggle of the working class. Nevertheless, DİSK did not become an official member of an international organization until the military coup of 12th September 1980. However, it continued to maintain its contacts with international labor movements.

This study provides a comprehensive analysis of DİSK's international relations between 1967 and 1980. The study employs a combination of institutional documents from the period, the union's activity reports and data from the literature to evaluate DİSK's links with the international trade union movement and the ideological and organizational difficulties experienced in this process. This study addresses the challenges encountered by DİSK in its efforts to integrate into international trade union organizations. In particular, it examines the issues of labor union independence and internal disciplinary matters within the union. Additionally, this study examines the impact of Turkey's domestic political environment, particularly the ideological influence of the TKP, on the international labor movements of DİSK. In this process, the relationship between DİSK and international trade unions is analyzed not only in terms of solidarity, but also as a factor directly related to the struggle of the Turkish working class. The suspension of DİSK's activities following the military coup d'état of 12th September 1980 is evaluated together with the simultaneous interruptions in the union's international relations. DİSK's international efforts not only aimed at addressing the workers' rights struggle in Turkey within a global framework but also strengthened its attempts to establish international solidarity networks. The ideological conflicts of the Cold War period and political repression in Turkey were key factors that shaped DİSK's activities during this period.

Keywords: DİSK, Trade Unionism, Labor History, Internationalism, International Relations.

Giriş

Sendikaların uluslararası ilişkileri, işçi sınıfının küresel dayanışma çabalarının bir parçası olarak 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Avrupa'daki grev kırıcılığının önlenmesi amacıyla 1864 yılında kurulan Birinci Enternasyonal, bu çabaların ilk kurumsal örneği olarak kabul edilmektedir. Bu tür girişimler, işçi sınıfının uluslararası dayanışma arayışlarının temellerini atmış ve günümüzdeki uluslararası sendikal örgütleri anlamak için önemli bir arka plan sağlamıştır. Uluslararası sendikal örgütler, işçi sınıfının sömürüye karşı verdiği mücadeleden güçlenmesi açısından önemli bir rol oynarken, toplu sözleşme, iş güvenliği ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi birçok alanda kazanımlar elde edilmiştir. Türkiye'de ise bu süreç, 1967 yılında DİSK'in kurulmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Türk-İş'in ABD kontrolündeki Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (UHSK) ile olan ilişkilerinin Türkiye'deki işçi sınıfının bağımsız temsiliyetini tehlikeye attığı düşüncesiyle Türk-İş'ten ayrılan dört sendikanın¹ öncülüğünde kurulan DİSK, kuruluşundan itibaren uluslararası sendikal örgütlerle temas halinde olma çabası içine girmiştir. Bu bağlamda, DİSK'i kuran sendikalar, işçi sınıfının çıkarlarını korumak adına ulusal ve uluslararası düzeyde yeni bir sendikal hareket inşa etmeye çalışmıştır. Farklı bir anlatımla, Türk-İş'in işçi sınıfının temsilcisi olmaktan çıkıp, ABD sendikalarının kontrolüne girdiği ve bağımsız ve özgür sendikacılık anlayışını bir

arada götüremediği, siyasetle ilişki kurmadığı ve 'makbul sendikacılık' anlayışını içerisinde barındırdığı gerekçesiyle, dört sendika Türk-İş üyeliğinden ayrılarak DİSK'i kurmuştur. DİSK'in, işçi sınıfının mücadelesini sadece Türkiye ekseninde belirlemeyip, küresel işçi hareketine entegre etme hedefi, konfederasyonun uluslararası dayanışma stratejilerini belirlemiştir. Ancak DİSK'in bu hedefi hem Türkiye'nin siyasi koşulları hem de Soğuk Savaş'ın ideolojik kutuplaşmaları nedeniyle sınırlandırılmıştır. DİSK'in uluslararası sendikal örgütlerle ilişkileri, Batı'daki kapitalist sendikaların çekinceleri ve sosyalist blok sendikalarıyla bağ kurma eğilimi arasında şekillenmiştir. Türkiye'nin NATO üyesi olması ve Batı bloğuna yakın politikaları, DİSK'in sosyalist ülkelerle ilişkilerini sınırlandırırken, siyasi baskılar sendikanın uluslararası hareket etme kapasitesini de azaltmıştır. Türkiye'de sol hareketlere yönelik baskılar ve TKP'nin DİSK üzerindeki etkisi, Batı sendikalarıyla iş birliği isteğini zayıflatmış ve uluslararası stratejilerini yeniden şekillendirmiştir.

DİSK'in kuruluş tüzüğünde ve kongre kararlarında Türkiye'deki ve dünyadaki işçilerin çıkarları için uluslararası dayanışmanın önemine vurgu yapılmaktadır. DİSK yayınlarında da uluslararası sendikal örgütlerle ve dış ülke sendika merkezleriyle ilişkilere dair bulgular mevcuttur. Ancak her şeyin temelinde DİSK'in kuruluş belgelerinde yer alan 'emperyalizm' ve 'kapitalizm' karşıtlığı ve 'bağımsızlık' vurgusu yatmaktadır. Bu vurgunun belirgin olması, DİSK'in ideolojik ve politik yönelimini açık bir şekilde ortaya koymakta ve ayrıca, dönemin Türkiye'sinde işçi hareketlerinin ve sol düşüncenin emperyalizme ve kapitalizme karşı geliştirdiği ortak mücadeleye dayanmaktadır. DİSK, özellikle 1960'ların sonlarına doğru dünya çapında yükselen işçi hareketlerinden ve sol siyasetlerden etkilenerek, emperyalizmi ve kapitalizmi, işçi sınıfının temel düşmanları olarak tanımlamıştır (Çelik, 2020: 268). Bu bakış açısı, sınıfsal bir perspektifle şekillenmiştir. Emperyalizm karşıtlığı, DİSK'in Türkiye'deki işçilerin sadece yerel düzeydeki sömürüyle değil, aynı zamanda uluslararası kapitalist sistemin bir parçası olan emperyalist güçlerle de mücadele etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle ABD-Türkiye ilişkileri DİSK tarafından Türkiye'nin bağımsızlığını zedeleyen bir unsur olarak görülmüştür (DİSK, 1967b). Bu nedenle emperyalizme karşı duruş, yalnızca dış politik bir eleştiri değil, işçi sınıfının ekonomik ve siyasi bağımsızlık mücadelesiyle de ilişkilendirilmiştir. Kapitalizm karşıtlığı ise DİSK'in temel sınıfsal konumunu oluşturmaktadır. DİSK belgelerinde (1967a) kapitalizm, işçi sınıfının emeğinin sömürülmesine ve eşitsizliğe dayalı bir ekonomik sistem olarak kabul edilir. DİSK, kapitalist üretim ilişkilerinin işçiler üzerinde düşük ücretler ve olumsuz çalışma koşulları yarattığını savunmuş ve işçi sınıfının haklarını koruma mücadelesinin önemine dikkat çekmiştir (Çelik, 2020: 404).

DİSK'in belgelerinde kapitalizm karşıtlığı ile bağımsızlık vurgusunun birlikte yer alması hem sınıfsal hem de ulusal düzeyde bir mücadelenin gerekliliğini işaret etmektedir. DİSK, kapitalizmi yalnızca yerel düzeyde bir ekonomik sistem olarak değil, uluslararası bir sömürü ağı olarak görürken bu bağlamda kapitalizme karşı mücadele, sadece işçilerin ekonomik haklarının savunulması anlamına gelmemektedir; aynı zamanda ülkenin ekonomik bağımsızlığının sağlanmasıyla da doğrudan ilgilidir. Bu, DİSK'in sadece bir işçi konfederasyonu olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve siyasal bağımsızlık mücadelesinin de bir parçası olma iddiasında olduğunu ortaya koymaktadır. DİSK, işçi sınıfının haklarını savunurken, kapitalist sistemin ve emperyalizmin yarattığı sömürü düzenine karşı ulusal ve uluslararası bir mücadele yürütme amacını benimsemiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, DİSK'in 1967-1980 yılları arasındaki uluslararası ilişkilerini analiz ederek, Türkiye işçi sınıfı mücadelesinin küresel düzeydeki sendikal hareketlerle nasıl bir ilişki içinde olduğunu ve bu ilişkilerin Türkiye'deki sendikal siyasete ne şekilde yansıdığını incelemektir. DİSK'in uluslararası bağlantıları ve bu süreçte yaşadığı zorluklar, konfederasyonun ideolojik yönelimi ve iç dinamikleri kadar, Türkiye'nin o dönemki siyasal ve ekonomik koşullarıyla da yakından ilişkilidir. Çalışma, DİSK'in neden uzun süre, uluslararası bir sendikal örgüte tam anlamıyla entegre olamadığını, bu sürecin hem ideolojik çatışmalar hem de uluslararası örgütlenme stratejileri açısından ne tür sorunlar yarattığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışma, DİSK'in uluslararası sendikal hareket içindeki yerini belirlemek, sendikanın Türkiye işçi hareketini küresel boyuta taşıma çabalarını ve bu çabalara yön veren anti-emperyalist, sosyalist söylemleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, DİSK'in uluslararası sendikal hareketle kurduğu ilişkilerin Türkiye'deki işçi sınıfı mücadelesine etkilerini ve bu süreçte yaşanan disiplin sorunlarını Türkiye'nin siyasal koşullarını dikkate alarak değerlendirmek de çalışmanın bir diğer hedefidir. İdeolojik dönüşüm açısından ele alındığında, DİSK'in TİP ile hareket ettiği ve TKP etkisine girdiği dönemde uluslararası sendikal hareketlerle ilişkilerinin nasıl şekillendiği, bu ideolojik etkilerin sendikal stratejilere nasıl yansıdığı ele alınacaktır. Böylece DİSK'in Türkiye'deki işçi hareketinin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde nasıl şekillendiği hakkında bütüncül bir kavrayışa ve Türkiye'deki sendikal hareketin uluslararası düzeydeki ilişkilerini ele alan sınırlı literatüre katkı sunmaya çalışılacaktır.

Mevcut literatürde², DİSK'in uluslararası ilişkilerine dair değerlendirmeler çoğunlukla belirli açılardan ele alınmış olup, Konfederasyonun uluslararası sendikal örgütlerle neden güçlü ve kalıcı bağlar kuramadığı konusunun daha

kapsamlı bir incelemeye açık olduğu düşünölmektedir. Uluslararası bağlan-tılar açısından bakıldığında, DİSK'e bağılı sendikaların uluslararası örgütlerde farklı üyelikler üzerinden bağımsız hareket etmesi, uluslararası sendikal da-yanışma çabalarını sekteye uğrattığı ve DİSK'in merkezi bir uluslararası poli-tika oluşturma girişiminin de başarılı olamadığı düşünölmektedir. Dolayısıyla bu konu, uluslararası sendikal dayanışmanın ulusal düzeyde örgütlenmeye olan etkisini anlamak açısından önemlidir.

Son olarak DİSK'in Soğuk Savaş döneminde, Batı ve Doğıu blokları arasındaki çatışma zemininde izlediğı uluslararası politika, anti-komünist Batılı sendikalarla yaşadığı sorunlar ve sosyalist blokla dayanışma arayışları incelenmiştir. DİSK'in özellikle sosyalist blok sendikalarıyla ideolojik olarak uyumlu ilişkiler kurarak, bu dayanışmanın bir parçası olmayı hedeflediğı ve işçi sınıfının uluslararası müca-delesine katkı sunma arayışında olduğu söylenebilir. Araştırma, DİSK'in kurumsal belgeleri üzerinden yapılan arşiv araştırmasına dayanmaktadır. Bu bağlamda, ilk bölümde, uluslararası ilişkilerin dünya ve Türkiye işçi hareketlerine etkisi ele alınırken; ikinci bölümde, Türkiye'deki sendikal hareketin gelişimi ve DİSK'in bu süreçteki rolü analiz edilmektedir. Üçüncü bölümde, DİSK'in uluslararası sendi-kal örgütlerle ilişkileri ve sosyalist sendikalarla dayanışma çabaları değeri-ndirilmektedir. Son bölümde ise DİSK'in uluslararası alandaki zorlukları ve bağlantı sorunları ele alınarak genel bir değeri-lendirme yapılmaktadır.

1967-1980: Küresel ve Ulusal Sosyo-Politik Dönüşüm

Bu bölümde, 1967-1980 yılları arasındaki dönemin, DİSK üzerindeki etkileri ve kurumsal gelişmeler ele alınacaktır. DİSK'in bu süreçte yaşadığı örgütsel dönüşüm, sendikanın karşılaştığı iç ve dış dinamikler, dönemin siyasal ve toplumsal koşulları çerçevesinde değeri-lendirilecektir. Ayrıca, DİSK'in büyü-me süreci, bu dönemdeki önemli sendikal faaliyetler ve genel kurullarda alın-an kararlar üzerinden incelenecektir.

1967-1980 dönemi, dünya çapında önemli ekonomik ve politik dönüşümler-in yaşandığı bir süreçtir. Bu yıllar, kapitalist sistemin yapısal değeri-şikliklere uğradığı, Soğuk Savaş etkilerinin yoğun şekilde hissedildiğı, küresel ekono-mik krizlerin ve petrol şoklarının başladığı bir dönemi kapsar. Türkiye'de ise bu süreç, işçi hareketlerinin yükselişe geçtiğı ve sendikal hareketin örgütsel anlamda güç kazandığı bir zaman dilimidir. 1967-1980 arası dönemin hem Türkiye'de işçi hareketleri hem de küresel sendikal ilişkiler açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmesinin ardında, ulusal ve uluslararası dinamiklerin işçi sınıfının her türlü mücadelesini doğrudan etkilemesi ve işçi hareketlerinin geleceğini şekillendirmesi yatmaktadır.

1970'lerdeki petrol krizlerinin ardından küresel ekonomilerdeki paradigma değişimleri, devletlerin ekonomiye müdahalesini sorgulamaya açmış; Keynesyen ekonomi ise yerini von Hayek ve Milton Friedman'ın öncülüğünde şekillenen klasik liberal ekonomiye bırakmıştır. Küresel ekonomiye entegrasyon, ulus devletlerin egemenlik sınırlarını zorlayarak, kuzeydeki çok uluslu şirketler için çevre ülkelerde ucuz işgücü rezervleri yaratmıştır (Wallerstein, 2018: 32). Yeni ekonomik paradigmanın en önemli aracı ise finansal müdahalelerdir. IMF ve Dünya Bankası gibi finans kuruluşları, çevre ülkelere yapısal uyum programlarıyla küresel sermaye için daha ucuz ve daha esnek işgücünün yaratılması için zemin hazırlamıştır (Chossudovsky, 1999: 89-92). SSCB'nin ekonomik yapısının içe dönük olması ve siyasi ve diplomatik alandaki otoriter yönetim anlayışı, Soğuk Savaş'ın gidişatını etkileyen faktörlerden biri olmuştur. Kapitalizm, küresel ölçekte etkisini artırırken, SSCB'nin içsel ve dışsal zorluklar nedeniyle küresel düzeydeki etkisi sınırlı kalmıştır. Bu durum, sosyalist ideolojinin dünya genelinde güç kaybetmesine ve Batı bloğunun Soğuk Savaş'ı üstünlükle tamamlamasına yol açmıştır.

Dünyada bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de emek hareketi açısından 1960'lar, özellikle vesayet altındaki sendikacılık anlayışının kırılmaya başladığı yıllardır. 1961 Anayasası'nın sendikal özgürlük rejimi altında sendikalaşma, toplu iş sözleşmesi ve grev hakkının da kurumsallaşmasıyla tamamlanmıştır (Çelik, 2010b: 320). Buna paralel olarak Türk-İş'in baskı grubu olmaya yönelik faaliyetleri, lobici yapısı ve partiler üstü politika anlayışından farklı, mücadeleci sendikal hareketler de görülmüştür. Türkiye'de ithal ikameci sanayileşme anlayışının devam ettiği 1970'li yıllar iktisadi, siyasi ve sosyal açıdan hareketli bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çelik (2017), 15-16 Haziran'dan 12 Eylül'e uzanan dönemi, Türkiye emek hareketinin uzun 20 yılının ikinci 10 yıllık periyodu olarak ele almaktadır. Dönemin başlangıcı olarak, işçilerin sendikal hak ve özgürlüklerine sahip çıktığı kitlesel eylemlerin tarihi olan 15- 16 Haziran 1970, kabul edilmektedir. İşçi sınıfı mücadelesinin dinamizm taşıdığı 10 yıllık periyodun sonu olarak ise, 12 Eylül Askeri Darbesinin yapıldığı 1980 yılı kabul edilmektedir.

Türkiye'de emek tarihinin ikinci 10 yılında sendikalar oldukça siyasallaşmıştır. Partiler üstü politika anlayışını benimseyen Türk-İş, CHP ve AP ile uzlaşma içerisinde yer almıştır. 1967'de kurulan ve bu araştırmanın da odak noktası olan DİSK, 1970'li yıllarda CHP ile yakın ilişkiler kurmuştur. 1975-1977 arasında TKP, DİSK içerisinde aktif rol oynamaya başlamıştır. 1977 sonrasında ise Abdullah Baştürk başkanlığındaki DİSK, CHP'ye yakınlaşma eğilimi göstermiştir. Türk-İş ile Ecevit hükümeti arasında imzalanan Toplumsal Anlaşma'ya taraf

olmamasına rağmen, CHP tarafından DİSK'e önem verilmeye devam edildiği görülmektedir (Talas, 1982: 15).

İşçi sınıfı hareketinin en dinamik yıllarını yaşadığı 1970'ler, 12 Eylül Askeri Darbesiyle sona ermiştir. İşçi sınıfı kendisine yönelik saldırılara karşı toplumsal tepkisini 15-16 Haziran'da olduğu gibi 12 Eylül'de gösterememiş ve büyük bir yenilgiye uğramıştır. 1970'lerin dinamik işçi hareketi, 12 Eylül Askeri Darbesiyle büyük bir duraklama noktasına gelmiş ve işçi sınıfı, karşılaştığı baskılara karşı toplumsal tepkisini yeterince örgütleyememiştir. Bu dönemin sona ermesi hem Türkiye işçi hareketi hem de uluslararası işçi dayanışması açısından önemli kırılmalar yaratmıştır. Bir sonraki bölümde, bu süreçte uluslararası sendikal örgütlerle kurulan ilişkiler ve DİSK'in bu alandaki çabaları incelenecektir.

Küresel Dayanışma Ağları Olarak Uluslararası Sendikal Örgütler

Soğuk Savaş yılları, siyasi ve ideolojik ayrışmaların sadece devletlerarası ilişkilerde değil, sendikal hareketlerde de derin etkiler bıraktığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde, uluslararası sendikal örgütler, işçi sınıfının küresel düzeyde temsilini sağlarken, aynı zamanda ideolojik kutuplaşmanın bir yansıması olarak farklı kamplarda örgütlenmiştir. 1945-1980 arasında, konfederal düzeyde faaliyet gösteren Dünya Sendikalar Federasyonu (WFTU-DSF), Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu (ICFTU-UHSK) ve Dünya Emek Konfederasyonu (WCL-DİK) bu dönemin temel aktörlerindedir. Ayrıca, işkolu düzeyinde faaliyet gösteren ve 1970'lerde Küresel Sendika Federasyonları (GUF) adını alan Uluslararası Meslek Sekreterlikleri (UMS) de işçi hareketlerinin küresel ağlarını oluşturmuştur. Bu bölümde, söz konusu uluslararası örgütler ana hatlarıyla ele alınacaktır.

Dünya Sendikalar Federasyonu (WFTU-DSF)

Ulusal sendika merkezlerini çatısı altında toplayan ilk uluslararası sendikal örgüt olarak bilinen ve 1913 yılında kurulan Uluslararası İşçi Sendikaları Federasyonu (IFTU) ile Üçüncü Enternasyonal'in 1921 yılında SSCB etkisiyle dönüşüme uğramasıyla kurulan Kızıl İşçi Sendikaları Enternasyonal (RILU), İkinci Dünya Savaşı sonrasında birleşme kararı almıştır. 56 ülkeden 65 ulusal sendika merkezi ve 17 Uluslararası Meslek Sekreterliği'nin, 25 Eylül-8 Ekim 1945 tarihlerinde Paris'te düzenlediği Dünya Sendika Konferansı sonucunda, IFTU ve RILU'nun birleşerek DSF'nin kurulması kararlaştırılmıştır (Gallin, 2012: 80; Windmuller vd., 2007: 71-72; Hyman, 2005: 141; Aker, 1996a).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında AFL³, DSF'yi "Sovyet politikasının aracı" olarak nitelmiştir. DSF de ABD ve İngiliz sendikalarını sendikal birliğe ihanetle

suçlamıştır (Işıklı, 2003: 130-132). İki kutuplu dünyanın oluşum sürecinde sendikal alanda da kutuplaşmaların yaşandığı görülmüştür. Bu çalışmada ele alınan dönemde de iki kutuplu sendikal dünyanın sosyalist kanadını temsil eden DSF yer almaktadır.

Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu (ICFTU- UHSK)

UHSK, Soğuk Savaş dönemi ideolojik ayrışmalarının bir sonucu olarak, işçi hareketlerinin Batı bloğundaki temsilini sağlamak amacıyla kurulmuş önemli bir sendikal örgüttür. DSF içerisindeki tartışmalar esnasında üyelikten ayrılan ve daha önce DSF'ye hiç katılmamış sendikalar Fransız Genel İşçi Sendikaları Konfederasyonu (CGT) ve İngiliz TUC öncülüğünde, 1949 yılında Cenevre'de ardından Londra'da düzenlenen konferanslarla, 9 Aralık 1949 tarihinde UHSK kurulmuştur. Kuruluşunda 53 ülkeden 59 ulusal sendika merkezi ve 28 farklı ulusal/uluslararası örgüt yer almıştır. UHSK'ye 5 yıl içinde 75 ülkeden 108 konfederasyon üye olmuştur (Uçkan Hekimler, 2017: 262; Hyman, 2005: 141; Aker, 1996b; Işıklı, 2003: 138).

Komünist olduğu iddia edilen DSF karşısında, UHSK sosyal demokrasi ve liberalizm arasındaki uzlaşmayı sağlama amacını taşımıştır (Erdoğan, 2006: 215). UHSK, Sovyet komünizmine karşı gelişmekte olan ülkelerde hür sendikacılığı tesis etmeyi kendisine misyon edinmiştir. Uluslararası örgütlenmedeki bölünme, dünyanın iki kutba ayrılmasına bağlı bir biçimde ilerlemiştir. Türkiye'den Türk-İş, UHSK üyesi olarak faaliyet yürütmüş, DİSK ise UHSK'ye ölçülü yaklaşmıştır.

Dünya Emek Konfederasyonu (WCL-DİK)

15-19 Haziran 1920 tarihlerinde La Haye'de düzenlenen kongreyle kurulan Uluslararası Hıristiyan Sendikalar Federasyonu (IFCTU), Hıristiyan sendikacılığının üst örgütü olarak faaliyet göstermiştir (Işıklı, 2003: 123). IFCTU, 1968 yılında gerçekleştirdiği kongreyle ismini Dünya İş Konfederasyonu olarak değiştirmiştir. İsim değişikliğinin arkasında Fransa'daki ve diğer bazı Avrupa ülkelerindeki sendikaların laiklik doğrultusunda açılım yapmalarının yattığı savunulmaktadır (Windmuller vd., 2007: 72; Munck, 1995: 320).

Türkiye'deki sendikalardan DİK ile doğrudan bağlantısı olan bir sendika bulunmamaktadır. Ancak DİK, 2006 yılında UHSK ile birleşerek Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC)'nu kurmuştur. Dolayısıyla, Türkiye'deki sendikaların, muhafazakâr sendikaların mirasçısı olan sendikalarla ilişkilerinin, özellikle 2006 yılından itibaren bir dereceye kadar geliştiği gözlemlenebilir. Ancak 1967-1980 arasında doğrudan bir temas kurulduğunu belirtmek güçtür.

Türkiye'deki Sendikaların Uluslararası İlişkileri

Türkiye'deki sendikaların uluslararası örgütlerle ve yabancı ülke sendika merkezleriyle ilişkileri ele alınırken, sıklıkla AFL-CIO'nun AID⁴ yardımları çerçevesinde Türk-İş ile ilişkilerine odaklanılmaktadır. Amerikan gizli belgelerinin ortaya çıkarılmasıyla açıklığa kavuşan bu ilişkiler, 1950'li yıllardan itibaren ABD sendikalarının Türkiye'deki sendikalara maddi destekler sağlaması ve ABD'deki enstitülerde eğitimlere dâhil etmesi temeline dayanmaktadır (Beşeli, 1994: 247). ABD'nin diplomatik yazışmalarında Türkiye sendikacılığının yer tutması ve AB tarafından Türkiye sendikalarına fonlar sağlanması gibi konular, Türkiye'deki sendikaların uluslararası ilişkilerinin açıklanmasında yer alan temel konular arasında yer almaktadır (Çelik, 2012: 52-56; Işıkli, 2005: 235; Koç, 2003: 8-13).

Resmi üyelik açısından konu ele alındığında ise tartışmalar 1960'lı yıllara uzanmaktadır. 1961 Anayasası'nın özgürlükçü rejimi içerisinde sendikaların uluslararası örgütlere üyeliklerine izin verilmiştir. Türk-İş'in UHSK üyeliği ve sendikaların Uluslararası Meslek Sekreterlikleri (UMS)'ne üyelikleri bu dönemde yaygınlaşmıştır. Ancak Maden-İş gibi sendikaların IMF gibi UMS'lerle ilişkileri 1950'li yıllara dayanmaktadır. Dolayısıyla uluslararası sendikal örgütlenmeye ilişkin bulguları yalnızca kurumsal belgelerle analiz etmemek, resmi üyeliklerden önceki ilişkilere de odaklanmak gerekmektedir. Bu bağlamda Taştan'a göre (2016: 66), Maden-İş'in 1960 yılından itibaren uluslararası sendikal örgütlerle kurduğu ilişkiler, özellikle Amerikan sendikacılığıyla olan bağları, sendikanın tarihsel gelişimini önemli ölçüde etkilemiş ve uluslararası düzeydeki bağlantılarının bu sürece olan katkılarını göz ardı etmemek gerekmektedir. Maden-İş'in uluslararası ilişkilerindeki bu dinamikler, aynı zamanda Amerikan sendikacılığının küresel yayılma hedefleri doğrultusunda paradoksal sonuçlar doğurmuş ve bu durum, 12 Eylül Askeri Darbesi öncesi dönemin bir örneği olarak dikkat çekmektedir.

DİSK kurulduğunda herhangi bir uluslararası örgüte üye olmamıştır. Ancak uluslararası örgütlerle ilişkileri bulunmaktadır. Hatta bu ilişkileri DİSK'in kurulmasının öncesine götürmek ve DİSK'in kurucusu olan TİP'in dış ilişkilerine taşımak gerekmektedir. Sina Pamukçu, Aziz Çelik (2010a: 129) ile yaptığı söyleşide şunları ifade etmektedir:

TİP'in kurulmasından sonra Charles Levinson'dan bir mektup aldım. TİP'in kuruluşundan çok memnun olduğunu, bizi sonuna dek destekleyeceğini, o yaz İtalya'da toplanacak olan Sosyalist Enternasyonal'e TİP'i temsilen bizzim, Kemal Türkler'in, katılmamızı sağlayacağını söylüyordu...Uluslararası işkolları sendikalarınca Türkiye'de, üye sendikaları için seminerler yapılaca-

ğını, bu seminerlere Avrupalı sendikacıların öğretmen olarak katılacaklarını, uluslararası işkolu federasyonlarına üye yapmamı istiyordu. Ben de hemen başladım, bizim sendikalarla işkolu federasyonları arasında ilişki kurmaya giriştim.

Pamukçu'nun ifadelerinden yola çıkarak sendikacılık ve siyaset ilişkisinin uluslararası ilişkiler açısından belirleyici öneme sahip olduğunu vurgulamak mümkündür. TİP'i kuran sendikacıların DİSK'in kuruluşunda da ana aktör olmaları ve uluslararası alanda kendilerine verilen önemi koruma gayretleri, bu önermeyi desteklemektedir.

DİSK'in Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Araştırmanın Yöntemi, Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmanın bu bölümünde arşiv belgelerine dayalı olarak DİSK'in 1967-1980 dönemindeki uluslararası ilişkileri üzerinde durulmaktadır. Yalnızca kurumsal tarih anlayışı çerçevesinde değerlendirme yapıldığında belgelerle sınırlı bir analiz yapmak mümkündür. DİSK'in dış ilişkilerini ele almak, dönemin tanıklıkları ve deneyimleri üzerinden incelendiğinde oldukça iddialı bir yaklaşım olabilir. Bu nedenle, DİSK'in 1967-1980 arasındaki dış ilişkilerini daha temkinli bir şekilde, kurumsal yayınlarından elde edilen verilerle yorumlamak daha uygun görülmüştür. Thompson'ın (2004), işçi sınıfının birikimlerine verdiği öneme paralel olarak, bu çalışmada da DİSK'in henüz kurulmadığı dönemde dahi dış ilişkilerinin söz konusu olduğu, Türk-İş'ten ayrılan sendikaların deneyimlerinin bulunduğu kabul edilmektedir.

DİSK'in kuruluş yıllarında ana hatlarıyla uluslararası ilişkilerine bakıldığında Kıvanç Eliaçık DİSK'in uluslararası ilişkilerini, T. Maden-İş ve Lastik-İş'in DİSK öncesi dönemindeki uluslararası ilişkileriyle başlatmaktadır. Buna göre, T. Maden-İş ilk kez 1959 yılında IMF ile bağlantıya geçmiş ve bir sene sonra da bu örgüte üye olmuştur; Lastik-İş ise 1961 yılında ICF'ye üye olmuştur. T. Maden-İş ve Lastik İş'in ICF'ye üyeliği diğer sendikaların da uluslararası üyeliklerini hızlandırmıştır (Eliaçık, 2020: 589). Bu hamleler, DİSK'in uluslararası ilişkilerindeki temel çelişkileri ve stratejik tercihlerini anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Araştırma bulguları, DİSK'in uluslararası ilişkilerdeki sınırlı etkisini ve 1980 öncesinde, özellikle kurucu sendikalar T. Maden-İş ve Lastik-İş'in daha önce uluslararası sendikal örgütlerle kurduğu bağların öncülüğünde gelişen ilişkileri ortaya koymaktadır. Ancak, DİSK'in uluslararası alanda kalıcı bir yer edinme çabaları, iç ve dış politik baskılar nedeniyle istenilen başarıyı elde edememiştir. DİSK, ideolojik olarak sosyalist bir çizgiyi benimsemiş olmasına rağmen, konfederasyon içindeki farklı işkolu sendikalarının bağımsız üyelik tercihleri, uluslararası iş birliği çabalarının zayıf kalmasına

neden olmuştur. Bu da DİSK'in uluslararası sendikal hareketlerde daha etkili bir rol oynamasını zorlaştırmıştır (Kıdak ve Uçkan Hekimler, 2021: 2688).

Bu çalışmada DİSK'in uluslararası ilişkileri üç ana başlık altında incelenmiştir: "Uluslararası İlişkilerde Durgun Yıllar 1967-1975", "1975 Sonrası Dönemde TKP'nin Yönlendirici Etkisi", ve "Enternasyonalist Dayanışma ve Sendikal Turizm". Bu başlıklar, DİSK'in uluslararası ilişkilerindeki farklı dönemleri ve ideolojik yönelimleri daha derinlemesine incelemeyi mümkün kılmaktadır. Sırasıyla DİSK'in 1970'lerdeki uluslararası sendikal alandaki sınırlı etkisini ve Soğuk Savaş'ın getirdiği ideolojik engellerle şekillenen dönemi ele alınırken, Türkiye'deki sol hareketin TKP ekseninden DİSK üzerindeki ideolojik etkilerini ve bu etkilerin uluslararası ilişkilere nasıl yansıdığı tartışılmaktadır. Son olarak, DİSK'in uluslararası ilişkilerinde sosyalist ideallerle birlikte pratikteki eleştirel yaklaşımların nasıl iç içe geçtiğini ve bu çabaların tek tip bir ilişki modelinin ötesine geçtiği incelenmektedir. Bu başlıklar, DİSK'in dış politikalarını sadece kurumsal ilişkiler düzeyinde değil, aynı zamanda ideolojik, stratejik ve pragmatik bağlamlarda da anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Uluslararası İlişkilerde Durgun Yıllar: 1967-1975

Bu dönemin en belirgin özelliği DİSK'in ABD, AFL-CIO ve NATO gibi uluslararası aktörlere karşı şiddetli eleştirileri geliştirip, Vietnam Savaşı gibi halk direnişlerinin desteklendiği mesajların yayınlanması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Buna paralel olarak DİSK'in o dönem çıkarmış olduğu gerek gazetelerde gerekse süreli yayınlarında uluslararası sendikacılığa sıklıkla dikkat çekilmektedir. Örneğin Cahit Umut tarafından kaleme alınan yazıda "işçi sendikalarının örgütsel birlik için ileri adımlar atması, bağımsız sendikaların DİSK içinde yer alması ve uluslararası düzlemde de DİSK'in yer alması gerektiğinin altı çizilmektedir" (DİSK, 1970: 26). Dönem sonuna gelindiğinde ise halen bir uluslararası sendikal örgüt üyeliği olmamasına rağmen DİSK, uluslararası bir takım toplantılara katılabilmektedir.

DİSK'in kuruluş yılı olan 1967'den 5. Genel Kurulu'nun yapıldığı 1975 yılına dek UHSK, DİK veya DSF'ye bir üyelik başvurusu bulunmamaktadır. Kuruluş bildirisinde anti-emperyalizm vurgusu yapan DİSK, Türk-İş'in dış ilişkilerdeki tutumunu yoğun bir biçimde eleştirmiştir (DİSK, 1967a). DİSK, kurulduktan sonra uzun yıllar uluslararası sendikal örgütlere üye olmamıştır. Ancak uluslararası sendikal örgütlerle bağlantı kurulduğu, uluslararası ilişkilere enternasyonalist dayanışma çerçevesinde yönelme gereği, genel kurul raporlarında ve dergilerinde ifade edilmiştir.

DİSK'in kurucu sendikaları 1967 yılı öncesine kadar Türk-İş'e üye sendika-

lardır. Dolayısıyla kurucu kadroda yer alan sendikacılar, Türk-İş geleneğine sahip kişilerdir. Yöneticisi oldukları sendikaların, Türk-İş'in diğer sendikalarında olduğu gibi, uluslararası ilişkileri bulunmaktadır. 1959 yılında Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu (IMF) ile iletişime geçen Maden-İş, bu örgüte 1960 yılında üye olmuştur. Aynı şekilde Lastik-İş, 1961 yılında Uluslararası Kimya İşçileri Federasyonu (ICF)'na üye olmuştur. Söz konusu sendikaların UMS'lere üyeliklerinin arkasında, yabancı şirketlerdeki örgütlenme faaliyetlerinin yattığı savunulmaktadır (Çelik, 2020: 589). Konfederasyon düzeyinde uluslararası örgütlere üyeliği bulunmamasına karşın, DİSK'e bağlı sendikalar UMS'lere üye olmuştur. 1975 yılı itibarıyla Maden- İş IMF'e, Gıda-İş, Hürcam-İş, Keramik-İş, Lastik-İş, Petkim-İş, Kimya-İş, Tekstil-İş, Turizm-İş ve Tümka-İş Uluslararası Kimya İşçileri ve Genel İşçi Sendikaları Federasyonuna (ICF), Basın-İş de Uluslararası Basın Federasyonuna (IGF) üyedir (DİSK, 1977: 269). UMS'lerin UHSK, DSK veya DİK ile doğrudan ve organik bağlantıları bulunmamaktadır. Ancak yine de uluslararası sendikal örgütler arasında dolaylı yoldan ilişkilerin bulunduğunu belirtmekte yarar vardır.

DİSK, 1974 yılında Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC-ASK)'na üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak DİSK'in üyelik başvurusu gerekçe gösterilmeksizin reddedilmiştir. Başvurunun reddedilmesinin nedeni Sina Pamukçu'ya göre, DİSK'in söz konusu dönemde DSF ile ilişkiler kurmasıdır. Pamukçu, TKP'li uzmanların DİSK'te ağırlık kazanmasıyla birlikte dış ilişkilerde DSF'ye yönelmelerin görüldüğünü belirtmektedir (Çelik, 2012: 138-139). DİSK, 1975 sonrası dönemden 12 Eylül Darbesi sonrası faaliyetlerinin durdurulduğu döneme kadar geçen süreçte ASK ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. İki kurum arasındaki ilişkiyi 12 Eylül Darbesi engelleyememiştir. Kurumsal belgelerle sınırlı bir analiz yapıldığında, DİSK'in 1992'de yeniden faaliyete geçene kadar uluslararası bağlantısının bulunmadığı yönünde bir çıkarım yapmak mümkündür. Koç ve Koç'a göre (2008: 171), ASK'nin DİSK'in başvurusunu reddetmesinin nedeni, UHSK veya DİSK üyeliğinin bulunmasıdır. Avrupa'daki sendikaların DİK'e bağlı sendikalarla UHSK'ye bağlı sendikaları bir araya getirme projesi olarak ASK'yi kurduğunu belirten Koç ve Koç (2008: 271), DİSK'in UHSK veya DİK'e üye olmaması nedeniyle başvurusunun reddedilmiş olabileceğini ifade etmektedir. DİSK'in 1979 yılında yeniden yaptığı üyelik başvurusu, 1985 yılında kabul edilmiştir.

DİSK'in kuruluşu öncesinde uluslararası sendikal hareketin TİP'i, Türkiye'nin İngiliz İşçi Partisi olarak değerlendirdiği görülmektedir. TİP'in kurucuları arasında yer alan Kemal Türkler'in öncülüğündeki Maden-İş'in 1961 yılında Roma'da düzenlenen kongreye davet edilmesi, ABD'nin ilerici sendikaların-

dan biri olarak nitelendirilen Otomobil İşçileri Sendikası (UAW) ve İngiltere Birleşik Mekanik İşçileri Sendikası (AUE) ile ilişkiler kurulması ve karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmesi, IMF'in 1963 yılındaki dergisinde Kavel Direnişi'ne yer verilmesi, Lastik-İş'in 1964 yılındaki GoodYear grevinin ardından Türk-İş'in tutumuna yönelik eleştiriler getirmesi DİSK'in kuruluşundaki uluslararası ilişkilerinin okunması açısından önem taşımaktadır (Çelik, 2020: 590). DİSK (1967a), kuruluş bildirisinde Türk-İş'in uluslararası ilişkilerini eleştirmiştir. ABD sendikalarından alınan AID yardımlarına yönelik yoğun eleştirisi bulunan DİSK, kuruluş bildirgesinde yerli veya yabancı kaynaklardan maddi destek alınmayacağını taahhüt etmiştir. Diğer yandan dünya işçilerinin sosyal adalet amacıyla verdiği mücadele deneyimlerinden yararlanılacağı, yurtdışı ve dünyadaki emekçilerin menfaatleri için hareket edileceği, özgürlük ve bağımsızlık için mücadele verileceği belirtilmiştir. Uluslararası örgütlerle iş birliği yapmak, DİSK'in kuruluş bildirisinde başlıca görevler arasında sayılmıştır (DİSK, 1967a).

DİSK, uluslararası yazışmalarında ve toplantılar/ziyaret esnasında İngilizce isim içerisinde "revolutionary" yerine "progressive" kavramını kullanmıştır. Koç ve Koç (2008), DİSK'in Türkçesinde yer alan "Devrimci" sözcüğünün 1968 hareketi öncesinde Kemalist devrimi ifade ettiğini belirtmektedir. Buna göre;

DİSK'in adı Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, ama 1967 yılında kuruluş bildirisine bakılırsa Atatürk devrimlerinin uygulanması olarak anlatılır. Hâlbuki Türkiye'de devrimci kavramı, 1968 sonrasında değişti, özellikle Denizlerin ve Mahirlerin banka soygunlarıyla birlikte kavramın içeriğinde çok büyük bir değişiklik oldu. Uluslararası ilişkilerde toplantılarda ve yazışmalarda kullanılan "progressive" kavramı, kuruluş tarihindeki devrimci ifadesi düşünüldüğünde doğru bir çeviridir. Yoksa uluslararası alanda "revolutionary" denildiğinde çok farklı bir şey anlaşılır. DİSK'in 1967'deki kuruluş bildirisinde adını koyduğu devrimci, Atatürk devrimlerinin uygulanmasıdır. Onu da "progressive" diye çevirmek gerekir. (Koç ve Koç, 2008: 171)

Koç ve Koç'un ifadelerinden, DİSK'in kuruluşundaki anti-emperyalist anlayışın Kemalizm ile tamamlandığı görülmektedir. Bu görüş, DİSK'in kuruluş bildirisindeki ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, Koç ve Koç'un söylemi yerinde bir tespit olarak durmaktadır.

DİSK, 15 Haziran 1967 tarihinde İstanbul'da toplanan ilk genel kurulunda, dünyadaki sendikal hareketin izlenmesi ve Türk emekçilerinin ekonomik ve

politik kurtuluşu amacıyla kendi doğrultusundaki konfederasyonlarla ilişki kurulması kararı alınmıştır. Örgütlenme ve eğitimler için alınacak yardımların kaynağının işçi parasıyla sağlanmış olması ve bu yardımların bütçede ağırlığının bulunmaması gibi koşullar getirilmiştir (Çelik, 2020: 590). Bu düzenlemenin, DİSK'in kuruluş bildirisinde yer alan Türk-İş'e yönelik eleştirilerle tutarlı olduğu görülmektedir. Yine bu görüşlere paralel olarak, DİSK'in üye sendikalarına yazdığı 14 Ağustos 1968 tarihli yazıda UHSK ile temas kurulmasının yararlı olmadığı belirtilmiş ve bu örgütten bağımsız hareket eden IMF ve ICF gibi UMS'lerle ilişkilerin sürdürülmesi çağrısı eklenmiştir (Çelik, 2020: 591).

DİSK'in 1967-1975 yılları arasında ETUC'a üye olmak için herhangi bir girişimi olmamıştır. Zira DİSK'i Türk-İş'ten ayıran en önemli özelliklerin başında ABD sendikacılığına yönelik kuşkulu tutumu ve anti- emperyalist bakış açısıdır. DİSK, söz konusu dönemde Batı Avrupa'daki, Arap ülkelerindeki ve Üçüncü Dünya'daki sendikalarla etkileşimlerde bulunmuştur. Sendikacılık ve siyaset ilişkisinin şekillenmesinde uluslararası ilişkilerin etkisi bulunmuş, diğer taraftan DİSK'in uluslararası ilişkileri de sendikacılık ve siyaset ilişkisinden aynı ölçüde etkilenmiştir. Türkiye'nin NATO'dan ayrılması doğrultusundaki çağrılar, ABD'nin Vietnam'a yönelik vahşi saldırılarına yönelik kınamalar, barışın sağlanması için dünya kamuoyu nezdindeki söylemler, göçmen işçiler konusunda hükümete yönelik eleştiriler, Pinochet iktidarının Şili'deki emekçilere yönelik saldırılarına karşı protestolar, SSCB'nin Çekoslovakya işgaline karşı yapılan açıklamalar ve benzeri faaliyetleri bu kapsamda ele almak gerekmektedir.

Durgunluk yıllarında ilk dikkat çeken nokta DİSK'in, NATO karşıtı tutumunun farklı belgelere yansımalarıdır. DİSK, 1970'ler boyunca Türkiye'nin NATO'dan çıkmasını savunmuştur. Bu tutumun arkasındaki temel sebepler, DİSK'in anti-emperyalist ve bağımsızlık yanlısı bir çizgi izlemesi ve DİSK ve benzeri sol hareketlerin NATO'yu Türkiye'nin bağımsızlığına zarar veren bir yapı olarak değerlendirmesi olmuştur. DİSK'in NATO karşıtlığı birkaç nedene dayanmaktadır: ABD'nin bir emperyalist güç olarak NATO'nun lideri konumunda olması özellikle Soğuk Savaş döneminde Türkiye üzerindeki siyasi ve askeri nüfuzu Türkiye'nin bağımsız kalkınmasına engel olarak görülmüştür. DİSK, benzer şekilde Soğuk Savaş'ın iki kutuplu dünya düzenine ve bu düzenin Türkiye üzerindeki etkilerine de karşı durmuştur. NATO'nun, Batı Bloku'nun bir parçası olarak Türkiye'yi küresel bir çatışmanın içine çekmesi DİSK'in de dâhil olduğu sol hareketlerce olumsuz karşılanmıştır. Bu bağlamda DİSK, Türkiye'nin NATO'dan ayrılmasını, daha bağımsız bir dış politika izleyebilmesi ve kendi

kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmesi için bir zorunluluk olarak değerlendirilmiştir (Çelik, 2022: 206). DİSK'in 2. Kongresinde NATO'dan çıkılmasına dair yapılacak olan eylemlere DİSK'in katılması için alınan 1 No.lu karar, oybirliği ile alınmıştır. Algül'ün aktardığına göre (2015a: 247), "emperyalist uluslar, ilk sömürgecilik döneminde sömürecekleri ülkelere kırbaçlı-zincirli girerlerdi. Modern çağ, bu isteğe karşı direnme hareketlerinin örnekleriyle, sömürge uluslarının uyanışlarıyla yeni bir döneme getirdi. Adına yeni sömürgecilik denen milli nitelikleri yok eden ekonomik, sosyal, kültürel ve askeri alanda ülkeyi bağımlı kılan bir sistem uygulanmaya başlandı. Türkiye'yi de içine alan bu sömürü ağının askeri alandaki oyunu NATO sistemidir". 2. Kongrenin ilk kararı olması açısından kritik bir konuma sahip NATO kararında ayrıca DİSK'in, demokratik direnme hareketlerinde işçi sınıfının gerçek temsilcileri olarak yer alması gerektiğinin altı çizilmektedir (Çelik, 2020: 273). DİSK'in kuruluşunun ardından, sosyal ve siyasi konulara ilişkin tutumunu ifade edip, bu konulara yönelik tavrını halka açıklamakta aktif bir rol üstlendiği söylenebilir. Uluslararası ilişkilerin durgun seyrettiği bu dönemde DİSK'in 2. Kongresindeki NATO çıkışı, hem güncel konulara yönelik konumunu ortaya koyarken aynı zamanda da TİP'in politikalarını da takip ettiğine işaretir.

Soğuk Savaş'ın ikinci büyük sıcak çatışması olan Vietnam Savaşı, DİSK'in kuruluş yıllarına denk gelmektedir. DİSK, Vietnam Savaşı sırasında anti-emperyalist ve uluslararası dayanışma perspektifiyle bu savaşa karşı sert bir tutum sergilemiştir. DİSK'in söylemlerine bakıldığında, özellikle ABD'nin Vietnam'da yürüttüğü savaşı, emperyalist saldırı ve işgal olarak tanımladığı görülür. Bu yaklaşım, DİSK'in genel olarak bağımsızlık, sömürüye karşı duruş ve dünya işçi sınıfıyla dayanışma ilkeleriyle örtüşmektedir. DİSK farklı yayınlarda Vietnam Savaşı'na dair tutumunu tüm açıklığıyla paylaşmıştır. Örneğin, DİSK gazetesinin 2. sayısında Kemal Türkler'in yönetim kurulunda yapmış olduğu konuşmaya yer vererek AFL-CIO'nun tutucu politikalarına ve Vietnam Savaşı'na karşı sosyalist akımın güç kazandığının altını çizmektedir (DİSK, 1967c: 6). DİSK, savaşın devam ettiği yıllarda Uluslararası Barış Mahkemesi Başkanı J. P. Sartre'a gönderdiği telgrafta Vietnam halkının yanında olduklarını belirtmiştir; telgraf, Vietnam halkının yerli ve yabancı sömürücüye karşı giriştikleri mücadelenin zaferle sonuçlanması temennisiyle son bulmuştur⁵ (Çelik, 2020: 338). AFL-CIO'nun Vietnam Savaşı'nı desteklemesi, sendikanın anti-komünist politikalarının ve Amerikan dış politikasıyla olan yakın ilişkilerinin bir yansımasıdır. Ancak bu tutum, işçi hareketi içinde tartışmalara ve ayrışmalara yol açarken Kemal Türkler'in de altını çizdiği gibi, sosyalist blok söz konusu dönemde taraftar toplamıştır.

Vietnam Savaşı'na dair tutumuyla uluslararası düzeyde emperyalizm karşıtı bir duruş sergileyen DİSK, aynı zamanda Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ilgilendiren meselelerde de benzer bir çizgide hareket etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Kıbrıs'taki haklarını savunmak amacıyla düzenlenen Kıbrıs Barış Harekâtı'na yönelik DİSK'in yayınladığı manifesto da sendikanın hem anti-emperyalist hem de bağımsızlık yanlısı tavrını pekiştiren bir belge niteliğindedir. DİSK Genel Sekreteri Kemal Sülker tarafından kaleme alınan manifestoda, hareketin haklı gerekçesine yer verilerek Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin can ve mal güvenliğinin hem anayasal hem de uluslararası güvence altına alınması gerektiği vurgulanmıştır (DİSK, 1974b: 12).

Durgunluk döneminde DİSK'in gündeminde olan bir başka konu ise 'Ortak Pazardır'. 1967 yılındaki kuruluş bildirgesinde doğrudan Ortak Pazar'a ilişkin değerlendirme olmasa da ilerleyen yıllarda Türkiye'nin Ortak Pazar üyeliğine, DİSK'in eleştirel tutumu dikkat çekicidir. DİSK liderlerinin ve ileri gelen yöneticilerinin TIP'e yakın olması DİSK'in Ortak Pazar karşıtlığını da destekler niteliktedir (Çelik, 2020: 539). 1970 yılının Şubat ayında gerçekleşen DİSK 3. Kongresinde alınan kararlar içinde Ortak Pazar konusu, DİSK'in NATO kararı gibi, bir diğer kırmızı çizgisini oluşturmaktadır. Kongre kararında Türkiye'nin her ne suretle olursa olsun Ortak Pazar'a girmemesi ve yabancı sermayenin ülkeye kabulünün engellenmesi ön plana çıkmaktadır. DİSK'in Ortak Pazar'a yönelik tutumu DİSK dergisinin 2. sayısında ayrıntılı olarak işlenmiştir. Türkiye'nin Ortak Pazar'a neden girmemesi gerektiği detaylarıyla açıklanırken, ne yapılması gerektiği konusunda politika önerileri de sunulmaktadır. Uluslararası düzeyde bir sendikal birliğin önemi vurgulanırken, Ortak Pazar üyesi ülkelerdeki işçilerin çıkarları doğrultusunda uyumlu bir hareketin, sosyal siyaset aracılığıyla Avrupa'daki tekelci güçlere kabul ettirilebileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi ülkelerdeki işçilerin haklarının sağlanmasında çok uluslu şirketlerin etkisi göz önüne alındığında, sendikaların hem ulusal hem de uluslararası düzeyde birlik ve eylem içinde olmalarından başka bir çözüm yolu olmadığı savunulmaktadır (DİSK, 1973: 22-23). 1973 yılının Şubat ayında toplanan DİSK'in 4. Kongresinde de Ortak Pazar konusu üzerine gidilmesi hususunda karar alınmıştır. Kongrenin 3. No.lu kararında 'Ortak Pazar' ve özellikle de işçileri etkileyen konular titizlikle incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, Ortak Pazar ülkelerindeki sendikaların bu yöndeki çabalarının, yasalar ve DİSK'in ilkeleri doğrultusunda desteklenmesine oybirliği ile karar verilmiştir (Çelik, 2020: 466). Takip eden süreçte hazırlanan 'Ortak Pazar ve Türkiye' kitabında Ortak Pazar yerine 'Ortak Mezar' metaforu kullanılmıştır (DİSK, 1974a: 118).

DİSK'in uluslararası alanda en fazla yankı uyandıran faaliyetlerinden birisi, 15-16 Haziran direnişidir. DİSK'in 'çanına ot tıkamayı' amaçlayan 1375 Sayılı Yasaya karşı, İstanbul ve İzmit merkezli olarak başlayan direniş ortamında, ICFTU ve UMS'ler DİSK'e destek, hükümete ise protesto mektupları göndermiştir. Söz konusu düzenlemeye Türk-İş'in destek vermesi nedeniyle UHSK'nin Türk-İş'i üyelikten ihraç etmeye hazırlandığı iddia edilmiştir (Çelik, 2020: 594).

1967-1975 yılları arasında DİSK'in uluslararası ilişkileri ya da uluslararası olaylara yaklaşımı dayanışma mesajları ve çeşitli yayınlarda ortaya konulmuştur. 13 Kasım 1970 tarihinde yayınlanan DİSK Gazetesi'nde Alpaslan Işıklı'nın uluslararası sendikal örgütler yazısı, DİSK'in konuya bilimsel açıdan da önem verdiğini göstermektedir (DİSK, 1970: 2). Işıklı, bu yazısında 3. Enternasyonal'den bahsederek AFL'nin WFTU'ya karşı eylemlerine dikkat çekerek WFTU'nun amacından bahsetmiştir. Başka bir önemli gelişme, DİSK'in 1. Genel Kurulunda alınan 'Dünya Sendikalarıyla İlişki' konusundaki 2 No.lu karardır. Bu karar, DİSK'in Türkiye gerçeklerine uygun bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini ve Türk emekçilerinin ekonomik ve politik gerçek kurtuluşu için dünya sendikal hareketlerinin izlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Çelik, 2020: 264). Bu kararı birkaç açıdan yorumlamak mümkündür: 1960'ların sonlarında Türkiye'de işçi hareketi olarak ortaya çıkan DİSK, uluslararası dayanışma ve işçi hareketinin evrenselliğini kabul ederek yalnızca Türkiye içindeki işçi haklarını savunmakla kalmamış, aynı zamanda dünya genelindeki işçi hareketlerini öğrenmek, tecrübelerini paylaşmak ve ortak mücadeleler yürütmek amacı gütmüştür. DİSK'in uluslararası konfederasyonlarla ilişkiler kurma hedefi, Konfederasyonun yalnızca ulusal düzeyde değil, uluslararası alanda da meşruiyet kazanma isteğini ortaya koymaktadır. Bu, hem DİSK'in Türkiye içindeki işçi hareketini uluslararası arenada tanıtmaya hem de küresel düzeydeki sendikal örgütlerle iş birliği yaparak güçlenme stratejisi olarak görülebilir. Özellikle Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) gibi örgütlerle kurulan ilişkiler, DİSK'in uluslararası düzeyde tanınmasını ve destek görmesini sağlayabilecek türde hamleler olarak yorumlanabilir. ITUC ile olan ilişkilerden bağımsız olarak, DİSK'in diğer uluslararası işçi konfederasyonlarıyla ilişkiler kurması, Türkiye işçi sınıfının sorunlarını uluslararası platformlarda dile getirilebilmesi ve küresel mücadele ağlarına katılması açısından önemlidir. Bu aynı zamanda, DİSK'in Türkiye'deki işçi hareketini küresel sömürü karşıtı mücadelenin bir parçası olarak konumlandırma amacına işaret etmektedir.

Türkiye'deki otoriter rejimlerin baskıları karşısında uluslararası sendikal dayanışmanın önemi büyüktür. DİSK, dünya sendikalarıyla ilişkiler geliştire

rerek, Türkiye'deki işçi hakları mücadelesinde yalnız olmadığını göstermek ve gerektiğinde uluslararası kamuoyunun desteğini sağlamak istemiştir. Bu bağlamda, Türkiye'deki işçilerin hakları ihlâl edildiğinde, uluslararası sendikal hareketler ve konfederasyonlar aracılığıyla baskı oluşturmak ve kamuoyu desteği sağlamak da hedeflenmiştir. DİSK'in 1. Genel Kurulunda aldığı bu karar, Konfederasyonun yerel sınırların ötesinde küresel bir işçi hareketi perspektifi benimsediğini, dünya işçi sınıfıyla dayanışmayı hedeflediğini ve uluslararası sendikal ilişkiler aracılığıyla kendi mücadelesini güçlendirme çabasında olduğunu göstermektedir.

Durgunluk döneminin sonlarına gelirken DİSK'in 5. Genel Kurulunda 'uluslararası ilişkilere' daha çok önem verilmesi kararı kabul edilmiştir. Kurulda alınan 18 ve 19 No.lu kararlar, DİSK'in uluslararası sendikal hareket üzerindeki temel görüşünü belirtirken, işçi sınıfının da devrimci çizgisini açıklamaya çalışmaktadır (DİSK, 1975: 14). DİSK'in hemen her genel kurulunda uluslararası kuruluşlara üye olma niyetinin altının çizilmesine rağmen uzunca bir süre bu üyelikleri elde edememesini irdelemek gerekmektedir. Her şeyden öte bu sürecin uzaması sendikanın hem iç dinamikleri hem de uluslararası koşullarla ilgili bazı zorluklar yaşadığını göstermektedir. DİSK, kurulduğu andan itibaren anti-emperyalist ve sosyalist bir perspektif benimsemiştir. Bu durum, DİSK'in özellikle Batı merkezli uluslararası işçi örgütleriyle ilişki kurma konusunda temkinli olmasına yol açtığı düşünülebilir. Örneğin, Batılı sendikaların çoğu, DİSK'in eleştirdiği kapitalist düzenle daha uyumlu bir çizgide yer alırken, ABD merkezli AFL-CIO gibi büyük sendikalar, açık bir şekilde anti-komünist politikaları benimsemiştir. 20. yüzyılın başlarında Marksist etkilerle kurulan CGT, zamanla Fransız kapitalist düzenine uyum sağlamayı başarmış olsa da, 1960'ların sonlarına kadar DİSK ile aynı ideolojik çizgide olmaktan ziyade, daha merkezi bir konumda yer almıştır. Bu bağlamda, CGT'nin emperyalist bağları, DİSK'in anti-emperyalist duruşuyla çelişmiştir. Ancak CGT ile ilişkiler özellikle 1975 yılından sonra olumlu yönde seyretmiş, DİSK'e bağlı sendikaların yönetim kademesinden oluşan bir heyet 1976 yılında CGT daveti ile Fransa'ya gitmesiyle yeni bir aşamaya geçilmiştir (DİSK, 1976a: 8). Türkiye'de özellikle 1970'lerden itibaren artan siyasi baskılar ve askeri darbeler, DİSK'in, uluslararası sendikal hareketle bağ kurma çabalarını engellemiş olabilir. Ayrıca, uluslararası örgütlerle ilişki kurmanın, Türkiye'deki hükümetler tarafından bir 'tehdit' olarak algılanması özellikle DİSK'in sosyalist ideolojisi ve bağımsız sendikal çizgisi, iktidardaki otoriteler tarafından şüphyle karşılanmış ve uluslararası iş birlikleri teşvik edilmemiştir. Ancak bu durum, DİSK'in uluslararası dayanışma ve bağımsız sendikal mücadele konusundaki iradesini zayıflatmadığı, aksine ideolojik bir kararlılığı ortaya

koyduğu söylenebilir. 15-16 Haziran olayları DİSK ve TİP arasında sonun başlangıcına zemin hazırlarken, TİP'in 12 Mart sonrasında kapatılması, DİSK ve TİP arasındaki ilişkiyi de resmi olarak sonlandırmıştır; bu süreçte var olma mücadelesi veren DİSK, TKP etkisine girene kadar yaklaşık olarak üç yıl sendika kimliğinden uzak kalmıştır (Algül, 2015b: 385). Durgunluk yıllarında, DİSK, ulusal ve uluslararası düzeyde sendikal stratejilerinde beklenen başarıyı elde edememiş olsa da bu dönemde yaşanan zorluklar ve sınırlı ilerlemeler, ilerleyen yıllarda uluslararası ilişkilerdeki dönüşüm sürecinin temelini oluşturmuştur. Özellikle, Türkiye işçi hareketi ile küresel sendikal hareketler arasındaki bağların güçlendirilmesi için atılan adımlar, gelecekteki uluslararası dayanışma ve iş birliği çabalarına yönelik önemli bir zemin hazırlamıştır.

1975 Sonrası Dönemde DİSK'in Uluslararası Çizgisi: TKP'nin Rolü ve Yönlendirici TKP Etkisi

Sendikaların uluslararası ilişkilerine etki eden faktörlerin başında siyasi ilişkiler gelmektedir. DİSK'in kuruluşunda TİP'li sendikacılar etki olmuş ve 21 Temmuz 1971 tarihinde kapanana kadar TİP doğrudan veya dolaylı olarak faaliyetlerinde etkili olmaya devam etmiştir. 1975 yılında yapılan 5. Genel Kurul sonrasında ise TKP, DİSK içerisindeki ağırlığını artırmıştır. 5. Genel Kurulda İbrahim Güzelce'nin yeniden genel sekreter olması, DİSK içerisinde TKP etkinliğinin de artmasında rol oynamıştır. Diğer yandan uzman kadrolarında da aynı doğrultuda gelişmeler yaşanmıştır. Güzelce'nin çağrısı üzerine Fransız CGT'ten Hüsnü Dilli ve Nejat Firuz, DİSK'te görev yapmaya başlamıştır. DİSK'in TKP etkisine girdiği dönemde yapılan ilk genel kurulda alınan 19 No.lu karar, dış ilişkilere verilen önemin arttığını ve uluslararası iş birliği ve dayanışmanın önemini vurgulamaktadır. "....işçi sınıfının sorunlarının tam bir uluslararası işbirliği ve dayanışma içinde çözülebilmesi için dış ilişkilere daha çok önem verilmesi gereğine oybirliği ile karar verildi" (Çelik, 2022: 736). Bu karar, özellikle uluslararası ilişkilerdeki stratejik değişim ihtiyacına dikkat çekerken, doğrudan bir ideolojik ya da örgütsel dönüşümden ziyade, daha fazla dış ilişkiler kurma gerekliliği üzerine odaklanmaktadır. DİSK'in TİP etkisi altında olduğu ilk genel kurulda uluslararası iş birliğine yönelik aldığı bu karar, TKP'nin ideolojik etkisinin de göz ardı edilemeyeceği bir hamledir. TKP'nin uluslararası sosyalist hareketle dayanışma ve işçi sınıfının küresel düzeyde kapitalizme karşı mücadelesine verdiği önem, DİSK'in bu kararı almasına zemin hazırlamıştır. TKP'nin etkisi, sendikanın işçi sınıfı mücadelesinin sadece Türkiye ile sınırlı olmadığını, bu mücadelenin uluslararası arena da sürmesi gerektiğini vurgulayan bir perspektifi beslemiştir. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında yer alan özellikle CGT ile yapılan iş birliği protokolü de bu açıdan ele alınabilir.

DİSK'in TKP etkisine girmesi, özellikle 1974'te Bülent Ecevit'in genel af ilan etmesiyle, sol kesimler için siyaset alanının yeniden açılmasıyla hızlanmıştır. Genel affın ardından Türkiye'ye dönen TKP kadroları, işçi hareketleri ve sendikalar üzerindeki etkilerini yeniden artırmaya başlamıştır. Bu süreçte TKP, DİSK üzerinde ideolojik ve örgütsel etkisini derinleştirmiştir. TKP, DİSK içinde aktif olarak yer alan ve sendika liderlik pozisyonlarında bulunan Güzelce, Dilli ve Firuz gibi isimler aracılığıyla sendikanın stratejilerini etkilemiştir. TKP'nin, işçi sınıfının devrimci potansiyeline olan inancı ve işçi mücadelesinin kapitalist düzeni değiştirmek için kullanılması gerektiğine dair görüşleri, DİSK'in söylemine ve faaliyetlerine yansımıştır. TKP'nin etkisiyle, DİSK'in anti-kapitalist ve anti-emperyalist duruşu daha da güçlenmiştir. DİSK'in kuruluşundan itibaren uluslararası ilişkileri geliştirme doğrultusunda genel kurul kararları bulunduğu bilinmektedir. Örneğin 5. Genel Kurulda Fransız CGT, İtalyan CGIL, SSCB ve Cezayir gibi ülkelerin sendikaları genel kurula katılırken DİSK'in 'kitlesel sendikacılığı' olarak adlandırdığı yaklaşımı benimsediği 1975 sonrasında, TKP'nin de etkisiyle uluslararası ilişkilerde Doğu Bloku'na yaklaştığını ileri sürmek mümkündür.

Pamukçu, 1975 yılındaki kongrede Sovyet sendikacılar ile yakın temas kurulduğunu ve bu kongrede kendisine Maden-İş uzmanlarından Yıldırım Koç'un yardımcı olduğunu belirtmektedir. 5. Genel Kurul ortamına Koç'un gözünden bakmanın önemine işaret etmektedir (Çelik, 2010a: 147). Koç, DİSK'teki TKP etkisinin bölge temsilcilikleri aracılığıyla 1973 yılında başladığını belirtmektedir. İbrahim Güzelce'nin genel sekreterliğe geldiği 1975 sonrasında ise bu etki daha da artmıştır. TKP etkisinin uluslararası ilişkilere yansımaları ise kongredeki Sovyet delegasyonun katılımıyla açıklanmaktadır. Koç ve Koç (2008), 5. Genel Kurula ilk defa CGT'nin delegasyon yolladığının altını çizerek, genel kurula kadar olan süreçte, daha önce DİSK ve CGT arasında bir temas olmadığını da belirtmektedir. CGT delegasyonunun genel kurula katılımının ardından DİSK, Avrupa'daki komünist sendikalarla daha yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu da DİSK içinde TKP etkisinin uluslararası ilişkilerdeki belirleyiciliğinin göstergesidir. Önceki bölümlerde de aktarıldığı üzere, DİSK'in, 1980 öncesinde kurumsal veya fiili olarak doğrudan uluslararası ilişkileri bulunmamaktadır. Akalın'ın (1995) yer yer değindiği üzere, fiili gelişmelerin 1980 sonrasında yaşanmış olmasına rağmen, DİSK'in uluslararası ilişkileri asıl olarak ancak 1992'de, yeniden faaliyetlerine başladığı dönemde belirginleşmiştir. Gerçekten de DİSK, 1980 öncesinde kurumsal olarak bir uluslararası ilişkiler politikası geliştirmekte güçlük çekmiştir. Ancak bu durumun ötesinde, 1975 yılına kadar dünyanın iki kutuplu sendikal anlayışı içinde denge politikası güden DİSK, 1975'ten sonra DSF'nin görüşlerine daha yakın açıklamalarda

bulunmuştur. DİSK dergisinin 16. sayısında, UHSK'ya yönelik uzlaşmacı tavrı eleştiren bir yazı yayımlanması ve bunun yanında DSF'nin ön plana çıkarılması, bu dönüşümü destekler niteliktedir. Ancak bu dönemde tam anlamıyla DSF eğiliminin baskın olduğu söylenemez. Özellikle, Şili'deki Pinochet rejiminin totaliter yapısını ve SSCB'nin Çekoslovakya işgalini kınayan yazılar⁶, DİSK'in ideolojik yönelimindeki çelişkileri gözler önüne sermektedir. Bu çelişkili durum, Konfederasyon içindeki TKP etkisiyle ilişkilidir. DİSK'in, sosyalist blokla ilişkisini sürdüren bir sendika olarak, SSCB'nin müdahalelerini eleştirmesi bir anlamda TKP'nin çizgisiyle çelişen bir tutumdur.

DİSK'in TKP etkisi altına girdiği yıllarda, ulusal çapta DGM'nin işçi sınıfı üzerindeki baskıları uluslararası kurum ve kuruluşların da dikkatini çekmiş ve DİSK'e yönelik destek mesajları yayımlanmıştır. DİSK dergisinin 27. sayısında, Milliyetçi Cephe, DGM ve burjuvaziye karşı işçi sınıfının başlattığı kolektif sınıf savaşımları ile DGM'nin sosyalist düşüncüyü engelleyen rolü vurgulanırken Kemal Türkler, DGM'yi sıkıyönetim provası olarak tanımlamıştır (DİSK, 1976b: 8). Aynı sayıda, başta CGT olmak üzere Avrupa ve dünya çapındaki sendikal örgütlerden DİSK'e gelen destek mesajları ve dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e yönelik protesto mesajları da yer almıştır (DİSK, 1976b: 16).

DİSK, Mart 1977 tarihinde, 1974 yılında üyelik başvurusunda bulunup reddedildiği ASK'nın konferansına katılım sağlamıştır. DİSK adına Genel Başkan Vekili Rıza Güven'in katıldığı konferansta sendikal eğitim temel tartışma konusu olurken Güven, dönem Türkiye'sinde devam eden DGM tartışmasına değinerek DİSK'in ILO'da temsilinin hükümet tarafından engellenmesine dikkat çekmiş, takip eden kongrenin ana konusunun mutlaka 'hak ve özgürlükler' olması gerektiğini vurgulamıştır (DİSK, 1977: 18). 12 Eylül Darbesine az bir zaman kala bu dönemin DİSK adına önemli bir gelişmesi de CGT ile imzalanan ortak protokoldür. Protokol incelendiğinde hem uluslararası ilişkilerde hem de DİSK'in ulusal konularda eylemlerine yönelik CGT desteği ön plana çıkmaktadır. Özellikle DİSK'in ILO'da temsili için her türlü girişime koşulsuz şartsız destek sağlanmasının altı çizilirken, sınıf sendikacılığı ilkesi temelinde güç birliği yapılması öngörülmüştür (DİSK, 1979b: 53). 12 Eylül'den hemen önce DİSK'in bu girişimlerde bulunması önemli olmakla birlikte darbeden sonra bu protokoller hayata geçirilememiştir. CGT'ten bağımsız olarak bu dönemde İtalyan CGIT, Filistin, Şili ve Bulgaristan'daki sendikalarla ilişkiler kurulmuş ve ortak eğitim çalışmaları yapılmıştır (DİSK, 1979a: 9, 11, 28).

12 Eylül Darbesinden önce gerçekleşen 7. ve son Genel Kurulda uluslararası ilişkilere dair önceki kurullarda alınan kararlara benzer maddeler yer almaktadır. Buna göre, WFTU işçi sınıfı bilimi doğrultusunda faaliyet gösterirken,

ICFTU'da sosyal demokrat nitelikteki Avrupa sendikalarının egemen olduğu vurgulanmıştır. Yine aynı belgede ICFTU'nun Türk-İş'in kendisine üye olmasından dolayı DİSK'e çekimsiz yaklaştığı, WCL'nin ise Hristiyan sendikacılık öğretisini terk ederek kendisini yenilediği ifade edilmiştir. DİSK, uluslararası düzeyde organik bağlantısı olmadığından işkolu sendikaları uluslararası üyeliklerde kendi tercihleri doğrultusunda hareket etmektedir, bu da önemli bir disiplin sorunu olarak algılanmaktadır ve DİSK'in uluslararası konumunun belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir (Çelik, 2022: 746). DİSK'in merkezi bir uluslararası politikası olmadığı için, farklı sendikalar kendi tercihleri doğrultusunda hareket edebilmiştir. Bu durumun, DİSK'in uluslararası alanda güçlü bir duruş sergilemesini ve ortak bir strateji benimsemesini engellediği söylenebilir. DİSK'in uluslararası düzeyde organik bir bağının olmaması ve işkolu sendikalarının kendi başlarına uluslararası üyeliklere yönelmeleri, TKP'nin disiplinli ve merkezi örgütlenme anlayışıyla çelişen bir durumdur. TKP, DİSK'in uluslararası sosyalist hareketlerle daha güçlü ilişkiler kurmasını ve kapitalist blokla olan sendikal örgütlenmelerden uzak durmasını beklemiştir. İşkolu sendikalarının bağımsız hareket etmesi, bu stratejiyi zayıflatan bir unsur olarak algılanmış ve sendika içinde ideolojik bir bölünme yaratmıştır. Bu nedenle DİSK'in uluslararası konumunun belirlenmesi gereği, TKP'nin DİSK üzerindeki etkisini ve sendikanın ideolojik netliğe kavuşma ihtiyacını yansıtan bir süreç olarak değerlendirilebilir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi, DİSK ve TKP için bir dönüm noktası olmuştur. Darbe, Türkiye'deki tüm sol ve işçi hareketlerine ağır bir darbe indirmiştir. Darbenin akabinde DİSK'in liderleri tutuklanmış ve konfederasyonun faaliyetleri askıya alınmıştır. TKP de benzer şekilde baskılara maruz kalmış ve birçok TKP'li DİSK yöneticisi ya tutuklanmış ya da yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır. DİSK'in TKP etkisinden çıkma süreci, özellikle 1977'de Abdullah Baştürk'ün Genel Başkan olmasıyla hız kazanmış olsa da TKP etkisi 12 Eylül 1980 Darbesine kadar devam etmiştir (Çelik, 2022: 558). Bu dönemde, Maden-İş üzerindeki TKP etkisi, özellikle sendikanın yönetimi ve ideolojik yönelimi açısından önemli bir rol oynamaya devam etmiştir. 12 Eylül Darbesiyle birlikte hem DİSK'in hem de Maden-İş'in yapısı önemli ölçüde değişmiş ve TKP'nin etkisi tamamen sona ermiştir. 1980 sonrası dönemde DİSK, yeniden örgütlenmeye çalışsa da eski dönemdeki radikal sosyalist söylemden daha uzak bir sendikal çizgi izlemeye başlamıştır. DİSK'in TKP etkisine girdiği dönem, sendikanın sosyalist ve devrimci çizgiyi benimseyerek işçi sınıfını devrimci bir güç olarak görmeye başladığı bir dönemdir. TKP'nin, DİSK'in liderlik kadroları üzerindeki etkisi, sendikanın anti-kapitalist, anti-emperyalist duruşunu güçlendirmiş, işçi mücadelesini toplumsal bir devrimin aracı

haline getirmeye yönelik politikalar izlemesine neden olmuştur. Ancak 1980 Askeri Darbesi hem DİSK hem de TKP için bu sürecin sonunu getirmiştir.

Enternasyonalist Dayanışma Düşüncesi ve Sendikal Turizm

DİSK'in kuruluş bildirisinde ve buna paralel olarak genel kurul kararlarında, işçi sınıfının çıkarları için uluslararası dayanışmanın önemine vurgu yapıldığına değinilmiştir. Bu metinlerde enternasyonalist perspektiften dayanışma çağrısında bulunmaktadır. Uluslararası dayanışmanın Türk-İş'ten farklı olarak DİSK'te daha fazla karşılık bulmasının nedeni, DİSK'in özellikle özel sektördeki işçi örgütlenmeleriyle daha geniş bir işçi kitlesine hitap etmesi ve bu nedenle küresel işçi hareketleriyle daha güçlü bir bağ kurabilmesidir. Türk-İş gelenekselleşen bir biçimde kamu sektöründe örgütlüdür, bu nedenle de hükümetle ilişkilerindeki dengeyi korumayı amaçlamıştır. Buna karşın DİSK, kuruluşundan itibaren yoğunlukla özel sektörde örgütlenmiştir. Özel sektörde faaliyet gösteren çokuluslu şirketler de DİSK'in örgütlenme hedefleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla DİSK, uluslararası sınıf dayanışmasının önemini kamu sektöründe örgütlü Türk-İş'e göre daha fazla kavramış durumdadır.

Akalın (1995), CGT ve DİSK ilişkisini ele alarak, enternasyonalist düşüncesinin önemine Avrupa Göçmen İşçiler Konferansı üzerinden dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Türk-İş ile DİSK arasındaki çekişmeyi ve bu çekişmenin bir deneyimle nasıl şekillendiğini vurgulamaktadır: 1972 yılında yapılan 'Avrupa Göçmen İşçiler Konferansı'na DİSK yerine Türk-İş'in davet edilmesi 12 Mart'ın uzantısı bir karar olarak kabul edilmektedir; bu noktada CGT devreye girerek bir sonraki kongrede DİSK'in de mutlaka olması gerektiği yönünde kulis yapmış ancak 1976 yılında Stuttgart'ta yapılan konferansa DİSK katılabilmıştır. DİSK'in ayrıca konferans yılında yayımladığı 'Göçmen İşçiler Sorunu' başlıklı kitap da uluslararası ölçekte DİSK'in işçi göçü ve göçmen işçilerin sorunlarıyla yakından ilgilendiğini göstermektedir. Kitapta özellikle Avrupa'ya çalışmak için giden Türk işçilerin karşılaştığı sosyal, ekonomik ve hukuki problemler ele alınırken, bu işçilerin haklarının savunulması ve dayanışma içinde olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, göçmen işçilerin sömürüye karşı nasıl örgütlenmeleri gerektiğine dair öneriler DİSK'in bu konuda uluslararası dayanışmaya verdiği önemi de yansıtmaktadır (DİSK, 1976c).

Koç (2020: 5) ise, enternasyonalist dayanışmanın hiçbir zaman olmadığını öne sürerek, Türkiye'deki sendikaların uluslararası ilişkilerinde daha çok *sendikal turizmin* belirleyici olduğunu belirtmiş, sendikacıların her davete, gezdikleri ve harcırah aldıkları için icabet ettiklerini, toplantıların gündeminden bile bihaber olduklarını öne sürmektedir. Koç'un (2020), sendikaların ulus-

lararası ilişkilerine *sendikal emperyalizm*⁷ ve *işçi aristokrasisi*⁸ yaklaşımları çerçevesinde yaklaştığı söylenebilir.

Sendikal turizm tartışmasıyla ilgili olarak Pamukçu'nun görüşleri de önem taşımaktadır. Türkiye'deki sendikacıların dışarıya açılarak turistik geziler yaptığını ve Avrupa'ya açılarak '*uygar dünyayı görmenin yolunu bulduklarını*' belirten Pamukçu, bunun yanında Türkiye'deki mevzuatın dünyayla karşılaştırılmasıyla olumlu gelişmeler de sağlandığını ifade etmektedir (Çelik, 2010a: 148):

Turizmin pek bir zararı olduğunu sanmıyorum. Ancak kimlerin, ne koşullarda dışarı giden heyetlere girebilecekleri konusu sendika içi çalışmaları, sendika içi muhalefeti çok etkilemiştir... Türk-İş bölge temsilciliklerinin demokratik havasının, paralı bölge temsilcileriyle değiştirilmesi bunun başında gelir.

Pamukçu ayrıca yabancı ülke sendikalarının kendi devlet politikalarıyla ilişkileri çerçevesinde de değerlendirme yapmaktadır. Macar sendikaları hariç olmak üzere sosyalist ülkelerdeki sendikaların doğrudan devlet politikalarıyla eşgüdümlü anlayışa sahip olduğunu belirten Pamukçu, Avrupa ülkelerindeki sendikaların ise gelişmekte olan ülkelerdeki ücretlerin yükseltilmesi için dayanışma gösterdiklerini ifade etmektedir (Çelik, 2010a: 148). Bu bakış açısı Olle Scholler ve Mann'ın uluslararası sendikacılığa ilişkin yaklaşımıyla örtüşmektedir. Söz konusu görüşe göre, enternasyonalist düşüncenin arkasında rekabetin önlenmesi için işçi haklarının küresel düzeyde geliştirilmesi amacı yatmaktadır (Olle vd., 1977). Pamukçu'nun değerlendirmesine göre, sosyalist ülkelerdeki sendikalar, devlet politikalarına doğrudan bağlı olup, işçi hakları savunusunda bile merkezi devletin çizdiği sınırlar içinde faaliyet göstermektedir. Bu yapı, sosyalist sendikaların devletin ekonomik ve siyasi hedeflerine katkı sağlamak için konumlandığını ve işçi sınıfı mücadelesinde bağımsız bir aktör olmaktan ziyade devlet politikalarının bir aracı olarak işlev gördüğünü gösterir. Bu sendikal yapının aksine, Avrupa ülkelerindeki sendikalar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde işçi haklarının yükseltilmesine yönelik enternasyonalist bir bakış açısıyla dayanışma sergiler. Pamukçu, bu durumu işçi sınıfı mücadelesinin sadece ulusal düzeyde değil, uluslararası ölçekte de desteklenmesi gerekliliğine bağlar. Bu enternasyonalist dayanışma anlayışı, Olle vd. tarafından geliştirilen küresel sendikacılık yaklaşımıyla örtüşür. Olle vd.'a göre (1977), işçi haklarının gelişmekte olan ülkelerde iyileştirilmesi yalnızca sosyal bir dayanışma eylemi değil, aynı zamanda küresel işgücü piyasasında dengeli bir rekabet ortamı yaratmak için stratejik bir adımdır. Bu bakış açısı, gelişmiş ülkelerdeki sendikaların gelişmekte olan

lkelerdeki düşük ücret politikalarını yalnızca bir hak ihlli olarak değil, kendi işçi sınıfına yönelik bir tehdit olarak görmelerine dayanır. Olle vd.'a göre, gelişmekte olan ülkelerde işçi haklarının desteklenmesi, küresel sermayenin daha düşük maliyetli i gücü avantajını kullanarak gelimi ülkelerde işçi haklarını baskılamasını önlemenin bir yoludur. Olle vd. yaklaşımı, işçi haklarını küresel bir dayanışma bağlamında değerlendiren geleneksel enter-nasyonalist düşünceden farklı olarak, işçi sınıfının çıkarlarını daha geniş bir rekabet eksenine yerleştirir. Bu bağlamda, işçi haklarının küresel düzeyde geliştirilmesi, yalnızca bir dayanışma eylemi değil, işçi sınıfı arasındaki ücret eşitsizliği ve sosyal hak farklılıklarını azaltarak uluslararası işgücü piyasasında eşit koşullar sağlamak için gereklidir. Ii haklarının geliştirilmesi ve ücretlerin yükseltilmesi, işçilerin rekabet avantajı olarak kullanılmasının önüne geçerek, kapitalist ülkelerin işgücü sömürüsüne karşı bir denge sağlar.

Sendikal turizm, DİSK'in uluslararası ilişkilerinde önemli bir rol oynamı hem ideolojik dayanışma hem de stratejik bağlamda farklı yaklaşımlar arasında bir köprü işlevi görmüştür. Bu dönemde, DİSK'in yurt dışına yaptığı ziyaretler ve uluslararası sendikal toplantılara katılımı, sadece Türkiye'deki işçi hareketini uluslararası platformlara taşıma amacını yerine getirmemiş, aynı zamanda küresel işçi mücadelesine dair deneyim ve bilgi paylaşımını teşvik etmiştir. Ancak bu süreç, tek tip bir uluslararası ilişki anlayışından ziyade, sosyalist ideallerle şekillenen eleştirel bir bakış açısını da içinde barındırmıtır. DİSK, uluslararası dayanışmayı, yalnızca Batı merkezli sendikal hareketlerle değil, aynı zamanda sosyalist blokla da gcl bir bağ kurarak genişletmeye alımı, bu durum bazen pragmatik bazen de ideolojik açıdan karmaşık bir denge oluşturmuştur. Bu strateji, DİSK'in hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki sendikal ağlarla kurduğu ilişkilerin çeşitliliğini ve dinamizmini yansıtmaktadır.

Sonuç

DİSK'in 1967-1980 yılları arasındaki uluslararası ilişkileri, Türkiye'nin siyasi atmosferinin, ideolojik ayrımaların ve sendikal hareketin i dinamiklerinin bir ürünü olarak ekillenmitir. Bu dönemde, DİSK uluslararası işçi dayanımasına büyük bir önem vermiş ve Türkiye'deki işçi sınıfının hak mücadelesini küresel işçi hareketleriyle buluturmayı hedeflemiştir. Ancak, sendikanın uluslararası sendikal arenada kalıcı bir etki yaratma çabaları sınırlı kalmış, yalnızca ideolojik dayanışma ile yetinilmitir. Bu durumu anlamak için DİSK'in hem sosyalist blokla hem de Batı merkezli sendikalarla kurduğu ilişkilerin, ideolojik çatışmalar ve Soğuk Savaş'ın etkisiyle şekillendiğini göz önünde bulundurmamak gerekmektedir.

DİSK'in 1967-1980 yılları arasındaki uluslararası ilişkileri, yalnızca ideolojik

dayanışma ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin iç ve dış politikalarının, küresel sendikal hareketin dinamiklerinin ve Soğuk Savaş'ın etkilerinin bir yansıması olmuştur. DİSK, kuruluşundan itibaren sosyalist bir çizgi benimsemiş ve bu çizgide Türkiye işçi sınıfının hak mücadelesini küresel düzeyde duyurma amacı gütmüştür. Ancak, bu ideolojik dayanışma çabası pratikte somut ve sürdürülebilir iş birliklerine dönüşmemiştir. DİSK'in uluslararası sendikal hareketle kalıcı bir ilişki kurma çabası, Batı merkezli sendikalarla olan ideolojik uyumsuzluk, Soğuk Savaş'ın getirdiği kutuplaşma ve Türkiye'nin siyasi ortamından kaynaklanan dış baskılar nedeniyle büyük ölçüde sınırlı kalmıştır. TİP ve TKP arasındaki ideolojik farklılıklar, DİSK'in uluslararası ilişkilerindeki tutumu ve yönelimlerini belirlemiş, bu ideolojik farklılıklar, DİSK'in küresel işçi hareketine entegre olma sürecinde büyük engeller oluşturmuştur. TİP, Batı'yla olan ilişkilerin sürdürülmesini savunurken, TKP sosyalist blokla olan bağların güçlendirilmesini istemiştir. Bu iki partinin farklı bakış açıları, DİSK'in dış politikada çelişkili bir çizgi izlemesine neden olmuştur. TİP'in pragmatik duruşu, Batı ile ilişkilerin sürdürülmesine yönelik bir çaba gösterse de, bu ilişkilerdeki ideolojik mesafe pratikte iş birliği kurma çabalarını zayıflatmıştır. Diğer taraftan, TKP'nin etkisiyle DİSK, sosyalist ülkelerle iş birliği geliştirmeye çalışmış olsa da, bu çabalar çoğunlukla sembolik düzeyde kalmış ve somut bir örgütsel iş birliği geliştirilmemiştir. Sosyalist blokla kurulan dayanışma, başta ideolojik bir yakınlaşma olarak başlamış olsa da, pratikte etkili bir iş birliğine dönüşmemiştir.

DİSK'in uluslararası sendikal hareketle kurduğu ilişkilerdeki stratejik zorluklar, yalnızca ideolojik engellerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda iç disiplin eksikliklerinden de kaynaklanmıştır. İşkolu sendikalarının bağımsız hareket etme eğilimi, DİSK'in merkezi bir politika oluşturmasını engellemiş ve sendikanın uluslararası düzeydeki tutarlılığını zayıflatmıştır. İşkolu sendikalarının, DİSK'in genel çizgisine aykırı olarak bağımsız üyelik başvuruları yapması, sendikanın uluslararası iş birliğini güçlendirmeye yönelik çabalarını zayıflatmış ve uluslararası düzeydeki etkinliğini olumsuz etkilemiştir. DİSK'in küresel işçi hareketiyle daha güçlü bağlar kurabilmesi için, işkolu sendikalarıyla daha merkezi ve uyumlu bir politika izlemesi gerektiği açıktır. Ancak, bu konuda yaşanan zorluklar, DİSK'in uluslararası dayanışma ve iş birliği stratejisinde önemli bir engel teşkil etmiştir.

1980 sonrası dönemde, 12 Eylül Askeri Darbesi, DİSK'in ulusal düzeydeki faaliyetlerinin yanı sıra, uluslararası iş birliği çabalarını da tamamen durdurmuştur. Darbe, Türkiye'deki işçi hareketini felç etmekle kalmamış, aynı zamanda DİSK'in uluslararası sendikal hareketle kurduğu tüm bağlantıları kesmiştir.

Bu süreç, DİSK'in küresel işçi hareketine tam anlamıyla entegre olamadan sona erdiğini açıkça göstermektedir. Darbe sonrası DİSK'in yeniden yapılanma süreci, yalnızca Türkiye'deki faaliyetlerin yeniden şekillenmesine yol açmamış, aynı zamanda uluslararası işçi hareketiyle kurduğu bağlantıların kopmasına neden olmuştur. DİSK'in 12 Eylül sonrası dönemde yeniden yapılanma çabaları, uluslararası düzeydeki bütünleşmesini tamamlayamadan sonlanmış, bu da DİSK'in küresel sendikal hareketteki kalıcı yerini bulamasına yol açmıştır.

Sonuç olarak, DİSK'in uluslararası ilişkilerindeki sınırlı başarısı, yalnızca ideolojik dayanışma ve uluslararası platformlarda sesini duyurma çabaları ile değil, aynı zamanda güçlü bir örgütsel yapı, sürdürülebilir iş birlikleri ve merkezi bir uluslararası strateji ile sağlanabilecektir. Bu süreç, küresel işçi hareketine entegre olmanın, sadece ideolojik yakınlıkla değil, pratikte sürekli iş birlikleri, stratejik birliktelikler ve güçlü örgütsel yapılarla mümkün olabileceğini göstermektedir. DİSK'in yaşadığı başarısızlıklar, yalnızca iç ve dış dinamiklerin bir sonucu değil, aynı zamanda küresel sendikal hareketin gerçek güç birliğinin sadece ideolojik değil, örgütsel düzeyde de gerçekleşmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu, gelecekteki sendikal hareketler için önemli bir ders olarak kalmalıdır: Uluslararası dayanışma, ideolojik temele dayansa da kalıcı etki ancak güçlü ve sürdürülebilir iş birlikleri ile mümkündür.

Sonnotlar

1) Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş.

2) Türkiye'de emek tarihine yönelik akademik ilgi son yıllarda artmış olmakla birlikte, bu alandaki çalışmalar çeşitli sınırlılıklar barındırmaktadır (Makal, 2011: 16). DİSK tarihi üzerine yapılan araştırmalar arasında gerek kapsam gerekse yöntem açısından çeşitlilik gösteren birçok önemli eser bulunmaktadır. Örneğin, Aziz Çelik editörlüğünde yayımlanan iki ciltlik DİSK Tarihi, DİSK'in kuruluşundan 1980 darbese kadar olan dönemdeki örgütsel yapısını ve işçi hareketine katkılarını geniş bir çerçevede ele almaktadır. Ayrıca, Koç ve Koç'un (2008) çalışması ve Aydın'ın (2020) eseri, işçi hareketleri açısından dönemin toplumsal ve siyasal etkilerini kapsamlı bir biçimde incelemektedir. Şafak'ın (2019) tanıklıklara dayanan iki ciltlik çalışması, Algül'ün (2015a) DİSK'in örgütsel ve ideolojik yapısını ayrıntılarıyla ele alan kitabı diğer önemli çalışmalardır. Bu eserlerin yanı sıra, Sülker (1976) ve Akalın'ın (1995), DİSK'in sendikal hareket içindeki gelişimini belgeleyen erken dönem çalışmaları arasında öne çıkmaktadır. Bu kapsamlı eserler, DİSK'in Türkiye işçi hareketindeki rolünü inceleyerek, DİSK'in uluslararası sendikal ilişkilerine dair de önemli bilgiler sunmaktadır. Çelik (2020; 2022), DİSK'in uluslararası bağlantıları ve bu bağların sendikanın ideolojik yönelimleri üzerindeki etkilerine dair ayrıntılı bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte, DİSK'in sosyalist blok sendikalarıyla ilişkilerinin belirli yönlerine dair

daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Güler (2019), DİSK'in ASK ile ilişkilerini ele aldığı makalesinde, alana özgü değerli bir katkı sağlarken, özellikle 1980 öncesi küresel sendikal etkileşimlerin anlaşılmasına yönelik yeni araştırmalar alanı daha da zenginleştirebileceği düşünülmektedir.

3) American Federation of Labor-Amerika İş Federasyonu.

4) Agency of International Development-Uluslararası Kalkınma Ajansı.

5) DİSK, benzer bir destek mesajını 1968 yılında Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı üyesi 4 ülkenin Çekoslovakya'yı işgali sonrasında yayınlamıştır. İşçi sınıfının gerçek temsilcisi olarak bu işgali kınadıklarını dile getirmiştir.

6) DİSK Yürütme Kurulu, 23 Ağustos 1968 tarihinde yayımladıkları bildiriye SSCB'nin Çekoslovakya saldırısının karşısında olduğunu belirterek şu sözlere yer vermiştir: *"Ülkeler arasında içişlerine müdahale hangi devletten gelirse gelsin, özgürlük içinde yaşayıp gelişmeyi engelleyici bir unsur olup ciddi bir tehlike meydana getirir. Bu nedenlerle Sovyet işgal kuvvetlerinin ve Varşova Paktı müttefiklerinin en kısa zamanda Çekoslovakya topraklarını terk etmeleri gereklidir. Sovyetlerin Varşova Paktı müttefikleriyle Çekoslovakya'ya yaptığı saldırıya Türk işçi sınıfının gerçek temsilcileri olarak karşı olduğumuzu bildiririz"* (Çelik, 2020: 339).

7) İşçi aristokrasisi teorisi, kapitalizmin emperyalist döneminde egemen kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının devrimci sınıf mücadelesinin eksikliğini, proletaryanın neden dünya planında uluslararası devrimci bir irade haline gelemediğini ve sömürge halkların kurtuluşuna önderlik edemediğini açıklamaya yöneliktir. İleri kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının bir bölümü işçi aristokrasisi haline gelmişse, genellikle sanayi işçilerinden oluşan bu işçi aristokratlarının ulusal düzeyde sosyal reformizme sapsmaları, uluslararası düzeyde de enternasyonalist devrimci tarihsel rollerin dışında kendi hükümetlerinin çıkarlarına hizmet etmeleri açıklanabilir bir olgu olacaktır. Teorinin uluslararası sendikacılık açısından önemi, işçi sınıfını vasıf, kazanç vb. açısından tabakalaştırmakla kalmayıp bu tabakalaşmanın özelliklerini tarihsel olguları açıklayan bir araç olarak kullanmasıdır (Erdoğan, 2006: 91-92).

8) Sendika emperyalizmi yaklaşımına göre kapitalist Batı'nın sendika enternasyonelleri Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki sendikaları yönlendirmiş ve bu ülkelerin işçilerinin çıkarlarını kendi çıkarlarına tabi kılmıştır. 3. Dünya Ülkelerindeki sendikal hareketler, bütün eksikliklerine ve işçi sınıfının küçük bir bölümünü temsil etmelerine rağmen bu ülkelerdeki tek kitlesel emekçi örgütlerdir. Kapitalist Batı'nın egemenliğindeki enternasyoneller ve bu ülkelerin sendika merkezleri 3. Dünya sendikal hareketlerini bölmüş ve böylece onları daha da güçsüzleştirerek bu ülkelerdeki sömürünün ve baskının ağırlaşarak sürdürülmesine katkıda bulunmuştur (Erdoğan, 2006: 107).

Kaynakça

- Akalın İ (1995). *DİSK Kısa Tarihi (1960-1980)*. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Aker Ö (1996a). Dünya Sendikalar Federasyonu. *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi 1. Cilt*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 334-335.
- Aker Ö (1996b) Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu. *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi 3. Cilt*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 435-437.
- Algül S (2015a). *Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisi DİSK (1967-1975)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Algül S (2015b). Türkiye Sendikacılık Hareketinde Solla İlişkiye Geçiş Yılları: Sendikadan Siyasete, Siyasetten Sendikaya. İçinde: D Çetinkaya ve M Alkan (der), *Tanzimat’tan Günümüze İşçi Sınıfı Tarihi 1830-2014 Yeni Yaklaşımlar Yeni Alanlar Yeni Sorunlar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 355-386.
- Aydın Z (2020) *İşçilerin Haziranı 15-16 Haziran 1970*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beşeli M (1994) 1960-1980 Döneminde Sendikacılık Hareketleri. İçinde: *Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi*, A Işıklı (der), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 191-260.
- Blanpain R (der) (2007). *Comparative Labour Law and Industrial Relations in Industrialized Market Economies*. AH: Kluwer Law International.
- Chossudovsky M (1999). *Yoksulluğun Küreselleşmesi*. Çev. N Domaniç, İstanbul: Çivi Yazıları.
- Çelik A (2010a). *Sina Pamukçu ile Sendikalı Yıllar*. TÜSTAV: Sosyal Tarih Yayınları.
- Çelik A (2010b). *Vesayetden Siyasete Türkiye’de Sendikacılık 1946-1967*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik A (2012). ABD Diplomatik Yazışmalarında Türkiye Sendikal Hareketi (1973-1976). *Çalışma ve Toplum*, 33(2), 49-74.
- Çelik A (2017). Saraçhane’den 15-16 Haziran’a İşçi Sınıfının Müstesna Yılları: Altmışlı Yıllar. İçinde: *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, M K Kaynar (der), İstanbul: İletişim Yayınları, 633- 666.
- Çetinkaya D ve Alkan M (der) (2015). *Tanzimattan Günümüze Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi 1839-2014*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çelik A (der) (2020). *DİSK Tarihi: Kuruluş-Direniş-Varoluş*, Cilt 1, İstanbul: DİSK Yayınları.
- Çelik A (der) (2022). *DİSK Tarihi: Dayanışma-Direniş-Umut*, Cilt 2, İstanbul: DİSK Yayınları.
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1967a). DİSK Kuruluş Bildirisi. Ana Tüzüğü. İstanbul: DİSK.
- 30 Oran S (2025). 1967-1980 Arası DİSK’in Uluslararası İlişkileri: Belgeler Işığında İdeolojik Etkiler ve Dayanışma Stratejileri. *Mülkiye Dergisi*, 49(1), 1-33.

- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1967b), DİSK Gazetesi, Sayı 1. İstanbul: DİSK.
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1967c), DİSK Gazetesi, Sayı 2. İstanbul: DİSK
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1970), DİSK Gazetesi, Sayı 4. İstanbul: DİSK
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1973), DİSK Aylık Kültür ve Siyaset Dergisi, Sayı 2. İstanbul: DİSK
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1974a), *Ortak Pazar ve Türkiye*, DİSK Yayınları No. 14. İstanbul: DİSK
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1974b), DİSK Dergi, Sayı. 12-13. İstanbul: DİSK
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1975), DİSK Dergi, Sayı. 17. İstanbul: DİSK
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1976a), DİSK Dergi, Sayı. 24. İstanbul: DİSK
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1976b), DİSK Dergi, Sayı. 27. İstanbul: DİSK
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1976c). *Göçmen İşçiler Sorunu*. İstanbul: DİSK Yayınları. İstanbul: DİSK
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1977), DİSK Dergi, Sayı. 34. İstanbul: DİSK
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1979a), DİSK Dergi, Sayı. 53. İstanbul: DİSK
- DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (1979b), DİSK Dergi, Sayı. 59-60. İstanbul: DİSK
- Eliaçık K (2020). Beynelmileden Enternasyonale DİSK (1967-1975). İçinde: A Çelik (der), *DİSK Tarihi Kuruluş Direniş Varoluş*, Cilt 1 (1967-1975), İstanbul: DİSK Yayınları, 589-598.
- Erdoğan S (2006). *Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Sendikacılık*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gallin D (2012). The WFTU—Hydroponic Stalinism. *Global Labour Journal*, 4(1), 78-87.
- Güler C (2019). Darbe, Dayanışma ve Direniş: 1980 Dönemi Avrupa Sendikal Hareketi ve DİSK İlişkileri. *Çalışma ve Toplum*, 60(1), 79-104.
- Hyman R (2005). Shifting Dynamics In International Trade Unionism: Agitation, Or-
- Oran S (2025). 1967-1980 Arası DİSK'in Uluslararası İlişkileri: Belgeler Işığında İdeolojik Etkiler ve Dayanışma Stratejileri. *Mülkiye Dergisi*, 49(1), 1-33.

ganisation, Bureaucracy, Diplomacy. *Labor History*, 46(2), 137-154.

İşıklı A (der) (1994). *Türkiye Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İşıklı A (2003). *Gerçek Örgütlenme Sendikacılık*. Ankara: İmge Kitabevi.

İşıklı A (2005). *Sendikacılık ve Siyaset, 6. Baskı*, Ankara: İmge Kitabevi.

Kaya P A ve Güler C (der) (2017). *Uluslararası Sosyal Politika Teorisi, Normlar, Kurumlar, Sorunlar ve Güncel Gelişmeler*. Bursa: Umuttepe Yayınları.

Kaynar K M (der) (2017). *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kıdad E ve Uçkan Hekimler B (2021). Ulusal Sendikal Rekabetin Uluslararası Düzeye Yansımaları: Türkiye'de Taşımacılık İşkolu Örneği. *Çalışma ve Toplum*, 4(71), 2677-2712.

Koç Y (2003) Avrupa Birliği'nin Sendikal Emperyalizmi ve Türkiye'deki Faaliyetleri. *Jeopolitik Dergisi*, Güz 2003, 1-14.

Koç Y (2004). *AB Emperyalizmi ve İşçi Sınıfı*. Ankara: Sağlık-İş Yayınları.

Koç Y ve Koç C (2008). *DİSK Tarihi: Efsane mi Gerçek mi 1967-1980*. İstanbul: Epos Yayınları.

Koç Y (2019). *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi: Osmanlı'dan 2019'a*. Ankara: Tek-Gıda-İş Yayınları.

Koç Y (2020). Enternasyonalist Dayanışma Var mı?. *Aydınlık*, 20 Mart, 5.

Makal A (2011). *Ameleden İşçiye*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Munck R (1995). *Uluslararası Emek Araştırmaları*. Çev. C Aygün, İstanbul: Öteki Yayınevi.

Olle W (1977). World Market Competition and Restrictions Upon International Trade-Union Policies. *Capital & Class*, 1(2), 56-75.

Sülker K (1976). *İki Konfederasyon: Türk-İş ve DİSK*. İstanbul: Koza Yayınları.

Şafak C (2018). DİSK: Devrimci Sendikacılıktan Sınıf ve Kitle Sendikacılığına (1967-1980). *Çalışma ve Toplum*, 57(2), 665-714.

Şafak C (2019). *Maden-İş Tarihi*, Cilt 1-2, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Talas C (1982). *Bir Toplumsal Politika Belgesinin Yorumu: Toplumsal Anlaşma*. Ankara: A.Ü. S.B.F Yayınları No. 488.

Taştan O C (2016). Türkiye Metal Sektöründe Fabrika Rejimi Mücadeleleri: 1960-1980 Dönemi Arçelik Örneği. (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Thompson E P (2004). *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*. Çev. U Kocabaşoğlu, İstanbul: Birikim Yayınları.

Uçkan Hekimler B (2017). Uluslararası İşçi Örgütlerinin Tarihsel Gelişimi, Faaliyetleri ve Üye Yapıları. İçinde: P A Kaya ve Güler C (der), *Uluslararası Sosyal Politika*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 257-279.

Wallerstein I (2018). *Dünya-Sistemleri Analizi*. Çev. S N Hazar, İstanbul: BGST Yayınları.

Windmuller J P vd. (2007). The International Trade Union Movement. İçinde: R Blanpain (der), *Comparative Labour Law and Industrial Relations in Industrialized Market Economies*, The Netherlands: Kluwer Law International, 75-100.